

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE A ANDRAGOGIKY

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

**SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ KLIENTŮ PROPUŠTĚNÝCH
Z VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY**

**SOCIAL INCLUSION OF CLIENTS RELEASED FROM
EXECUTION OF A PUNISHMENT BY IMPRISONMENT**

HANA NOVOTNÁ

**VEDOUCÍ PRÁCE: PhDr. PAVEL KLIMENT, Ph.D.
OLOMOUC 2011**

Autorské prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Novém Jičíně dne

Hana Novotná

ANOTACE

Předkládaná bakalářská práce pojednává o problematice sociálního začleňování osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody. Tato skupina osob patří mezi rizikové jedince, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením. Termín sociálního vyloučení se stává realitou současné společnosti, jeho problematika v sobě zahrnuje široký komplex aspektů, kdy mezi nejčastější patří ztráta bydlení, nezaměstnanost, finanční problémy, zadluženost a sociální izolace.

Cílem této bakalářské práce je identifikovat bariéry sociální integrace osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody. S problémy této skupiny osob se setkávám v rámci své profese sociálního kurátora. U většiny z nich nemám zpětnou vazbu o jejich integraci do společnosti. Sociální začleňování je dlouhodobý proces, při kterém se tyto osoby setkávají s mnoha rizikovými momenty a překážkami, které musí překonat.

Součástí bakalářské práce je empirická část, která je zaměřená na identifikaci těchto bariér v našem správním obvodu. Jako nástroje k zjištění potřebných informací je užito techniky sběru dat metodou studia dokumentů a následná interpretace získaných údajů. Výsledky výzkumu budou využity pro interní potřeby mého pracoviště, jako podklad pro návrhy do komunitního plánování na místní úrovni a k řešení nedostatečnosti sociálních služeb pro tuto skupinu klientů, aby se zabránilo jejich sociálnímu vyloučení.

Klíčová slova : sociální vyloučení, výkon trestu odnětí svobody, kriminální chování, sociální kurátor, sociální začleňování, komunitní plánování, sociální integrace, identifikace bariér.

ANNOTATION

The presented bachelor thesis deals with the issue of social inclusion of people released from prison. This group of people are among high-risk individuals who are at risk of social exclusion. The term social exclusion is becoming a reality of contemporary society, the issue includes a wide complex aspects. The most frequent ones include homelessness, unemployment, financial problems, debt and social isolation. The aim of this bachelor thesis is to identify barriers to social integration of persons released from prison. I encountered with problems of this group of individuals in the course of my profession – parole officer. I don't have feedback from the most of them about their integration into society. Social inclusion is a long process, during which they encounter many obstacles and moments of risk, which must be overcome.

The part of bachelor thesis is the empirical part, which is aimed at identifying these barriers in our administrative district. As a tool for finding information needed is the data collection techniques used by study of documents and the subsequent interpretation of the data. The research results will be used for internal purposes of my work as a basis for proposals to community planning at the local level to address the lack of social services for this client group in order to prevent social exclusion.

Keywords : social exclusion, imprisonment, criminal behavior, parole officer, social inclusion, community planning, social integration, identification of barriers.

OBSAH

ÚVOD	6
1 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ	8
1.1 VYMEZENÍ TERMÍNU SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ	8
1.2 PŘÍČINY SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ	10
1.3 DIMENZE SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ	11
1.4 PROSTOROVÉ VYLOUČENÍ	12
2 KRIMINÁLNÍ CHOVÁNÍ	14
2.1 CHARAKTERISTIKA KRIMINÁLNÍHO CHOVÁNÍ	14
2.2 PŘÍČINY VZNIKU KRIMINÁLNÍHO CHOVÁNÍ	15
2.3 FAKTORY KRIMINÁLNÍHO CHOVÁNÍ	17
3 PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	18
3.1 PENOLOGIE	20
3.2 PROGRAM ZACHÁZENÍ S ODSOUZENÝMI	21
3.3 SPOLUPRÁCE S INSTITUCEMI A ORGANIZACEMI	23
3.4 ČINNOST VÝSTUPNÍHO ODDĚLENÍ	24
4 ADAPTACE ODSOUZENÝCH PO PROPUŠTĚNÍ Z VÝKONU TRESTU	25
4.1 ADAPTAČNÍ PROBLÉMY	26
4.2 ADAPTAČNÍ FAKTORY A OKOLNOSTI	26
4.3 POSTAVENÍ PROPUŠTĚNÉHO Z VÝKONU TRESTU VE SPOLEČNOSTI	27
4.4 POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE	28
5 ČINNOST SOCIÁLNÍHO KURÁTORA	29
5.1 CÍLOVÁ SKUPINA SOCIÁLNÍHO KURÁTORA	29
5.2 PRACOVNÍ NÁPLŇ SOCIÁLNÍHO KURÁTORA	31
5.2.1 BYDLENÍ	32
5.2.2 PRACOVNÍ PŘÍLEŽITOST	34
6 KOMUNITNÍ PLÁNOVÁNÍ	36
7 EMPIRICKÝ VÝZKUM	38
7.1 FORMULACE VÝZKUMNÉ OTÁZKY A HYPOTÉZ	38
7.2 METODA VÝZKUMU	41
7.3 VÝBĚR ZKOUMANÉHO VZORKU	41
7.4 TECHNIKA SBĚRU DAT	41
7.5 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	42
7.6 ZÁVĚR EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ	52
ZÁVĚR	53
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	56

Úvod

Od počátku devadesátých let se i u nás setkáváme stále častěji s pojmem sociální vyloučení, který se stává složitou a různorodou realitou, která se transformuje do stále větší šíře a hloubky a zpevňuje své pozice tam, kde jsme byli zvyklí, nic podobného nevidět.

Významným mezníkem byla v naší společnosti změna politické situace v roce 1989, kdy spousta lidí byla zaskočena nově nabytou svobodou a sociálně ekonomickou situací.

Sociální vyloučení je složitým problémem velkých i malých měst a setkáváme se s ním i v našem správním obvodě. Typickými rizikovými jedinci jsou osoby bez přístřeší, osoby závislé na alkoholu či jiných psychotropních látkách, imigranti, a také osoby navracející se z výkonu trestu odnětí svobody nebo z výkonu vazby.

S problémy této skupiny obyvatel se setkávám v rámci své profese. Pracuji jako sociální kurátor na odboru sociálních věcí Městského úřadu v Novém Jičíně. Osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody jsou mými klienty. Jedná se většinou o klienty nedobrovolné, kteří přijdou jednorázově pro finanční výpomoc a dále spolupracovat nechtějí. U většiny z nich nemám zpětnou vazbu o jejich úspěšném či neúspěšném začlenění do společnosti.

Jako sociální kurátor nejsem spokojena s tím, jaké možnosti pomoci této skupině klientů můžu v našem správním obvodě nabídnout. Perspektiva další spolupráce s nimi je i z tohoto důvodu málo pravděpodobná.

Ve své bakalářské práci se chci věnovat problematice sociálního začleňování klientů propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody do společnosti. **Cílem mé práce bude identifikace bariér sociální integrace těchto osob v našem správním obvodě.**

V první kapitole bakalářské práce se budu věnovat vymezení termínu sociálního vyloučení a skupině osob, se kterou tato problematika souvisí. Z jakých důvodů může u těchto jedinců docházet ke kriminálnímu chování, je obsahem druhé kapitoly. Následně se budu věnovat psychologickým

aspektům výkonu trestu a adaptačnímu období klientů po propuštění z výkonu trestu.

Činnost sociálního kurátora hraje velmi významnou roli při integraci osob ohrožených sociálním vyloučením. Sociální kurátor je ten, u kterého klient může nalézt pomoc při řešení své nepříznivé životní situace. V další kapitole jsem vymezila činnost sociálního kurátora a jeho možnosti pomoci těmto osobám ve dvou životně důležitých oblastech – bydlení a zaměstnání. V závěru nastíním Komunitní plán města Nový Jičín pro rok 2009-2011, jako strategii pro možnosti řešení nedostatečných služeb pro mou cílovou skupinu.

V empirické části se chci zabývat identifikací bariér sociální integrace u klientů propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody v rámci našeho správního obvodu. Výzkumné šetření budu provádět u klientů, kteří se vrátili z výkonu trestu odnětí svobody v období roku 2008. Jejich životní situaci v tomto období budu porovnávat z jejich životní situací v roce 2010. Použiji výzkumnou metodu studia dokumentů a interpretaci získaných dat. Tato technika se mi jeví jako nejvhodnější forma získání informací u skupiny těchto respondentů. Pro sběr dat použiji spisovou dokumentaci z agendy sociálního kurátora odboru sociálních věcí Městského úřadu v Novém Jičíně, spisovou agendu oddělení dávek pomoci v hmotné nouzi, databázi evidence obyvatel a evidenci dlužníků. Budu pracovat s informacemi, které nejsou běžně dostupné veřejnosti. Tato bakalářská práce má sloužit pro interní potřeby mého pracoviště jako podklad pro komunitní plánování na místní úrovni, kde můžu dávat podněty na zkvalitnění a doplnění sociálních služeb. V našem městě i spádových obcích zaostáváme v oblasti poskytování služeb pro oblast lidí, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením, nebo se v situaci sociálního vyloučení již nacházejí. Na některé služby bude možnost získat dotace v roce 2012 z evropských fondů. Svým výzkumem chci identifikovat bariéry, které mohou urychlit sociální propad této skupiny klientů a jejich odstraněním nebo zmírněním předcházet jejich sociálnímu vyloučení.

1 Sociální vyloučení

V praxi se jako sociální kurátor setkávám s osobami ohroženými sociálním vyloučením nebo s osobami, které se ve stavu sociálního vyloučení nacházejí. Tato problematika je stále aktuální, a proto se snažím rozšiřovat své teoretické poznatky. V této kapitole se budu zabývat vymezením termínu sociální vyloučení (exkluze), jeho příčinami a dimenzemi.

1.1 Vymezení termínu sociální vyloučení

Koncept sociálního vyloučení je spojován se 70. léty 20. století ve Francii, kde byl použit pro popis problémů určité skupiny obyvatel, kteří se dostali do situací, kdy byli bez možnosti pracovních příležitostí, a také se ocitli mimo systém sociálního zabezpečení.¹ Postupně se tento termín stal populárním i v ostatních zemích Evropy. Význam termínu se rozšířil a je spojován s řadou jevů, které vysvětlují tento pojem.

Vymezení termínu sociální vyloučení není jednoznačné. V posledních deseti letech je snaha o převyprávění aktuálních sociálních problémů jazykem dnešní Evropy.

Více než o chudobě se dnes v Evropě hovoří o sociální exkluzi, která dělí nejchudší vrstvy obyvatelstva od zbytku společnosti. Chudí jsou stále častěji společností kritizováni a čelí podezření, že jejich nepříznivá situace je způsobena jejich osobní neschopností.²

Existuje celá řada výkladů konceptů sociální exkluze, což bývá často předmětem kritiky, kdy je daný termín označován jako vágní a mnohoznačný.

¹Srov. Gojová, A. (ed.) Sborník studijních textů pro sociální kurátory. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009, s. 337.

²Srov. Sirovátka, T. (ed.) Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin. vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 15

Definice, které se při studiu problematiky sociální exkluze objevují, je celá řada. Petr Mareš ji definuje takto:³

„Sociální exkluze je definovaná jako stav, kdy jedinec nebo kolektivita neparticipuje plně na ekonomickém, politickém a sociálním životě společnosti, anebo kdy jejich přístup k příjmům a ostatním zdrojům jim neumožňuje dosáhnout životní standard, který je považován ve společnosti, v níž žijí, za přijatelný, a dosáhnout i té míry participace na životě společnosti, která je v ní pro její plnoprávné členy považována za žádoucí.“

Sociální vyloučení je definovatelné také jako proces, kdy jednotlivci i celé skupiny obyvatel nemají z různých důvodů přístup ke zdrojům, které jsou důležité pro zapojení se do sociálních, politických a ekonomických aktivit společnosti. Proces sociálního vyloučení ovlivňuje v první řadě důsledek chudoby a nízké příjmy lidí, hrají zde však důležitou úlohu i další faktory - ztráta bydlení, diskriminace, absence vzdělání či neuspokojivé životní podmínky. Sociálně vyloučení nemají přístup k institucím, službám a sociálním sítím. Sociální vyloučení se projevuje ztrátou zaměstnání, dlouhodobým pobíráním sociálních dávek, životem v prostorově vyloučených lokalitách, nízkou vzdělaností, rozpadem rodinných vztahů a ztrátou sebeúcty. Vlivem adaptace na tyto podmínky se vytváří specifické normy a hodnoty, kde se žije jen přítomností bez koncepce výhledu do budoucnosti a přesvědčení, že každý si není schopen ovlivnit vlastní sociální situaci.⁴

Slovník sociální práce definuje termín sociálního vyloučení jako *„komplexně podmíněnou nedostatečnou účast jednotlivce, skupiny nebo místního společenství na životě celé společnosti, resp. nedostatečný přístup ke společenským institucím zajišťujícím vzdělání, zdraví, ochranu a základní blahobyt. Sociální vyloučení může mít různou úroveň a měnit se v čase. Fakticky znamená život v chudobě, bez účasti na trhu práce(u mladých lidí*

³Srov. Sirovátka, T.ed.Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin.vyd.1.Brno:Masarykova univerzita,2004, s. 18-19.

⁴Srov.Gojová,A.(ed.)Sborník studijních textů pro sociální kurátory,1. vyd. Ostrava:Ostravská univerzita v Ostravě, 2009, s.337.

bez účasti na systematickém vzdělání), bez přiměřeného bydlení, bez dostatečného příjmu, obvykle v izolaci či v malé skupině podobně deprivovaných lidí, pohybujících se na okraji společnosti.“⁵

Sociální vyloučení (exkluze) – je chápáno jako nerovnost v participaci jedinců na životě společnosti. Na sociální vyloučení může být nahlíženo jako na situaci, která neumožňuje jedinci přístup k pěti základním zdrojům společnosti : ⁶

- zaměstnání,
- bydlení,
- zdravotní péče,
- vzdělání,
- sociální ochrana.

Zákon o sociálních službách označuje sociální vyloučení jako vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace.⁷

Vlastimil a Ilja Hradečtí vidí spirálu vyloučenosti jako proces, který souvisí se ztrátou zaměstnání, absencí vzdělání a nízkou kvalifikací, nízkými nebo žádnými příjmy, ztrátou bydlení, nerovným postavením mužů a žen, vztahovými problémy v rodině a nedostupností zdravotní péče a péčí ve stáří. Společenské vyloučení má podobu různých forem chudoby, kdy bezdomovectví je jejím extrémním projevem.⁸

1.2 Příčiny sociálního vyloučení

Problematika sociálního vyloučení v sobě zahrnuje široký komplex aspektů, jejichž pochopení není pro běžného člověka často jednoduché.

Obecně můžeme příčiny rozdělit na vnitřní a vnější.

⁵Srov. Matoušek, O. Slovník sociální práce. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 217.

⁶Srov. srov. Gojová, A. (ed.) Sborník studijních textů pro sociální kurátory. 1. vyd. Ostravská univerzita v Ostravě: Grafiko: 2009, s. 336.

⁷Srov. § 3 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

⁸ Srov. Hradecký, V., Hradecká I. Bezdomovectví-Extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996, s. 43.

Vnější příčiny sociálního vyloučení jsou mimo kontrolu vyloučených osob, do této oblasti patří :⁹

- trh práce a jeho charakter,
- bytová politika státní správy a samosprávy,
- sociální politika státu místních samospráv ve vztahu k sociální oblasti,
- diskriminace či stigmatizace některých jedinců .

Vnitřní příčiny jsou ovlivněny důsledkem jednání konkrétních lidí, kterých se sociální vyloučení týká, patří sem:

- ztráta dlouhodobých návyků při dlouhodobé nezaměstnanosti,
- neschopnost hospodařit s penězi a plnit finanční závazky,
- orientace na okamžité uspokojení potřeb, pramenících z frustrace,
- neschopnost řešení vlastních problémů a apatie.

1.3 Dimenze¹⁰ sociálního vyloučení

Existuje mnoho dimenzí, ve kterých se sociální vyloučení projevuje. Mohou zasahovat do určitých oblastí lidské existence v různé intenzitě. Jejich zastoupení nemusí být v každé situaci nutně komplexní. Mezi základní dimenze patří :¹¹

- **ekonomická dimenze** – dlouhodobá nezaměstnanost, marginalizace na trhu práce, nízký příjem a příjmová chudoba;
- **sociální dimenze** – rozpad rodiny a manželství, bezdomovectví, svobodné matky, těhotenství nezletilých;
- **politická dimenze** – upírání práv politických, občanských, základních lidských práv, neschopnost participace;
- **komunitní dimenze** – zdevastované bydlení, chybějící služby;

⁹ http://epolis.cz/download/pdf/materials_83_1.pdf ze dne 20.10.2010

¹⁰ Dimenze-rozměr, v sociálních vědách za pomoci multidimenzionální analýzy či škálování snaha o kvantitativní zachycení jevů-srov. Hartl,P. Hartlová,H. Psychologický slovník. 1. vyd. Praha: Portál,2000,s. 114.

¹¹Srov. Sirovátka,T.(ed.)Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin.1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s.19.

- **individuální dimenze** – nemoc, tělesné postižení, absence vzdělání a kvalifikace, ztráta nebo nedostatek sebevědomí;
- **prostorová dimenze** – zvýšená koncentrace sociálně vyloučených osob ve fyzickém prostoru, což obnáší kumulaci problémů a rizikových vlivů jako je kriminalita, špatné životní prostředí, neodpovídající občanská vybavenost;
- **skupinová dimenze** – koncentrace různých druhů charakteristik sociálního vyloučení v určité sociální skupině;

1.4 Prostorové vyloučení

Nejvýraznějším projevem sociální exkluze je prostorové vyloučení, kdy se sociálně vyloučené osoby soustřeďují do lokalit, kde je bydlení na velice nízké úrovni. Do těchto lokalit se lidé dostanou ve většině případů nedobrovolně, roli zde hrají různé faktory sociálního vyloučení.¹²

V posledních letech se vyskytují sociálně vyloučené lokality v různých částech naší republiky. Tento fenomén je přítomen ve všech krajích a má svou specifičnost. Mezi charakteristické rysy těchto lokalit patří:¹³

- uzavřenost společnosti vůči okolí,
- nedostupnost infrastruktury, absence služeb,
- špatné bytové podmínky,
- nedostupnost úřadů,
- nedostupnost lékařské péče,
- špatné hygienické poměry,
- nezaměstnanost,
- nízká vzdělanost,
- kumulace rizikových vlivů,
- napětí mezi obyvateli této lokality a okolím.

¹² Srov. http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_83_1.pdf ze dne 18.11.2010

¹³ Srov: srov. srov. Gojová, A. (ed.) Sborník studijních textů pro sociální kurátory. 1. vyd. Ostravská univerzita v Ostravě: Grafiko: 2009, s. 457.

Není nutné, aby každé místo splňovalo všechny ukazatele. Vzhledem ke specifčnosti lokality postačí jen některý z výše uvedených rysů, aby se jednalo o lokalitu sociálně vyloučenou.

Lidé, kteří žijí v těchto lokalitách, se často smiřují se svým osudem, který je řadí mezi hůře postavené lidi ve společnosti, adaptují se na kulturu chudoby. Je zapotřebí velkého úsilí člověka, aby se z této pozice vymanil. Někteří obyvatelé jsou však se svým způsobem života spokojeni.

V posledních letech se zvyšuje počet bezdomovců i ve většině českých měst. Jejich počet narůstá i v našem správním obvodu, a to hlavně na území města Nového Jičína. Jsou to lidé, kteří přespávají na ulicích nebo v opuštěných, neudržovaných objektech. Příčiny bezdomovectví jsou u každého jedince odlišné, společné však mají to, že žijí ve výrazné chudobě.

Jako sociální kurátor se s touto skupinou setkávám čím dál častěji a do budoucna lze předpokládat, že bude tvořit převážnou část mé klientely. Přístup řešení bezdomovectví nelze sjednotit, podmínky a charakteristika tohoto jevu jsou v každé lokalitě specifické.

Na území města Nového Jičína byla výrazná lokalita sociálně vyloučených osob v části Dolní Brána, kde byla soustředěna většina romského obyvatelstva. Tato lokalita byla dlouhá léta ožehavou politickou a sociální otázkou. Řešením byl cílený odprodej městských bytů do rukou soukromých vlastníků. Jelikož většina obyvatel této lokality byla dlužníky na nájemném, noví majitele jim nájemní smlouvy neprodloužili a lidé byli nuceni se vystěhovat.

V současné době jsou sociálně slabí obyvatelé soustředěni do sociálních bytů, dříve „holobytů“, které nejsou kumulovány v jedné lokalitě, ale v různých částech obce. Většina bytů je však přelidněná, byty jsou zdevastované, přetrvává problém s neplacením nájemného.

Mezi potencionální bezdomovce mohu v některých případech řadit i mé klienty, kteří se budou vracet z výkonu trestu odnětí svobody. Většinou se snažím předcházet možným problémům po návratu z výkonu trestu a jejich problémy s bydlením řešit preventivně, o čemž budu podrobněji psát v 5. kapitole.

V tomto oddílu bakalářské práce jsem nastínila mnohoznačnost pojmu **sociální vyloučení**, a také skutečnost, jak je tento nový společenský problém vnímán a pojmenován. Příčiny sociálního vyloučení jsou vnější a vnitřní. Projevuje se v různých dimenzích, ale rozlišila jsem pouze 7 základních.

Věnovala jsem se ve větší míře prostorovému vyloučení, které je v našem správním obvodu nadále ožehavým problémem.

V naší republice se teprve s problémy sociálního vyloučení a bezdomovectví seznamujeme. Začínáme tyto změny ve společnosti brát na vědomí. Více srozumitelnější je pro nás pojem „chudoba“, který naznačuje pouze materiální nedostatek, ale ne další sociální vztahy. Více zkušeností s problematikou sociálního vyloučení mají země Západní Evropy, které je získávaly ve svém vývoji. Vstupem naší republiky do Evropské unie jsme se zařadili mezi země, pro které se stal tento problém aktuálním a musíme se touto problematikou také zabývat. Pro řešení je důležité, aby zkoumání příčin těchto problémů vycházelo aktuálně z našeho prostředí, neboť vývoj kulturně-historických, národnostních, sociálních, ekonomických a politických podmínek je v každé zemi odlišný.

2 Kriminální chování

Jako sociální kurátor se setkávám v praxi se specifickou skupinou lidí, kteří se dopustili kriminálního chování aktivitami, které porušují trestně právní normy.

2.1 Charakteristika kriminálního chování

Kriminální chování patří k složitějším formám lidského chování, které řídí regulační systém osobnosti. V tomto systému jsou obsaženy komponenty většinou sociogenní, také motivační subsystém, kognitivní procesy, emoce,

kteří se podílejí na motivaci činnosti a aktivizační proces, který vyladuje jedince k činnosti.¹⁴

Dle Marie Vágnerové můžeme kriminální aktivitu definovat jako „specifickou variantu chování, k jehož rozvoji může přispět mnoho nesespecifických faktorů“.¹⁵

Kriminální chování není pro naši společnost přijatelné, a proto je také sankcionováno. Každá společnost se nějakým způsobem brání proti lidem, kteří právní normy nerespektují.¹⁶

„Trestnou činnost lze chápat jako projev poruchy sociálně-adaptačních schopností a dovedností.“¹⁷ Jedná se o odchylku od stanovených společenských norem, které pachatelé trestných činů nejsou schopni akceptovat. Nemají náhled nad svým chováním a neuvažují o jeho nápravě, většinou nehledají odbornou pomoc.¹⁸

2.2 Příčiny vzniku kriminálního chování

Příčiny vzniku kriminálního chování vysvětluje M. Vágnerová na základě několika různých teorií:¹⁹

1. Teorie zdůrazňující genetické dispozice ke kriminálnímu chování, kdy za zmínku stojí 100 let stará teorie „vrozeného zločince“. Autorem je představitel pozitivistické školy 19. století Cesare Lombroso.

¹⁴Srov. Netík, K. - Netíková, D. - Hájek, S.: Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie. Skripta. 1. vyd. Praha, C.H. Beck, 1997, s. 50.

¹⁵Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 806.

¹⁶Srov. Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 805.

¹⁷Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. 872 s. ISBN 978-80-7367-414-4, s. 805.

¹⁸Srov. Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 806.

¹⁹Srov. Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 806-807.

2. Představitel nativistického směru H.H.Goddard označoval pachatele „morálním idiotem“, který není schopen se přijatelně chovat vzhledem ke svému mentálnímu defektu.
3. Další teorie se zabývaly vlivem učení na kriminální chování. Pro anglického psychologa Eysencka (1964) byl rizikovým jedincem extrovertovaný neurotik, jehož nadměrné zaměření na okolní svět je příčinou neschopnosti adekvátního sociálního učení. Chování, které nerespektuje dané normy, je důsledkem nedostatečné socializace.
4. Velký význam má i teorie sebekontroly Triviseye a Gottfredsona, kdy je nejvýznamnějším předpokladem k asociálnímu chování neschopnost sebeovládání. Trestný čin je v tomto podání snadný a rychlý způsob uspokojení vlastních potřeb, bez většího plánování, úsilí a zvláštních schopností.
5. Důležitou je také podle Vágnerové teorie Walterse a Whita(1989), kteří vidí hlavní příčinu kriminálního chování v odlišnosti uvažování. Vytvořili **model kognitivního stylu typického pro kriminální recidivisty**, kde do popředí stavějí iracionální prvky v jejich uvažování, emoční vlivy a silné obranné mechanismy. Jejich hodnocení situace je v tomto případě nepřiměřené.
6. Vznik poruchového chování může být také vysvětlován pomocí **Cloningerovy trojdimenzionální teorie osobnosti**(1987). Pachatelé trestné činnosti se musí vyznačovat určitými charakteristikami a mít dispozici reagovat určitým způsobem.

V podání Karla Netíka hrají velkou úlohu v kriminálním chování výslednice vnitřních činitelů osobnosti pachatele a vnějších-situace v širším slova smyslu. Většinou převládá jeden z nich podle typu deliktu.²⁰

Ke kriminálnímu chování dochází z různých důvodů. Pokud se jedná o programové chování, jedná se o řemeslného pachatele, který má vše promyšlené. Krizový pachatel neumí řešit problém jiným způsobem. Velkou

²⁰Srov.Netík,K.-Netíková,D.-Hájek,S.:Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie.Skripta.1.vyd.Praha,C.H.Beck,1997, s. 52.

roli zde může hrát i tlak a ovlivnění okolím. Dochází k tomu, že tentýž člověk může jednat v určitých situacích poctivě a ve druhých nepoctivě.²¹

Podle Marie Čírtkové může ke kriminálnímu jednání docházet různými způsoby. Někdy je jednání pachatele promyšlené, jindy jedná pachatel pod tlakem krizové situace, kdy není schopen vyřešit problém jiným způsobem. Některé trestné činy jsou důsledkem jednání v afektu, jiné naopak silným sebeovládáním pachatele.²²

2.3 Faktory kriminálního chování

Autorka publikace Psychopatologie pro pomáhající profese uvádí: „*Etiologie delikventního chování je multifaktoriální.*“²³ Trestné činy ovlivňují současně vnitřní faktory a vnější okolnosti. V ojedinělých případech může sehrát roli jen jeden z uvedených faktorů.

Za příčiny kriminálního chování se v obecné rovině považují **vrozené dispozice**, které jsou ovlivňovány **genetickou výbavou** jedince. Důležitý je **vliv prostředí**, který upevňuje nebo blokuje určitý typ chování. Na asociální chování jedince má velký vliv **rodina a sociální skupina**, ve které se pohybuje. K nastartování nežádoucí životní dráhy přispívají i **situační faktory**, kterými mohou být např. dostupnost cíle, životní trauma a opilost. Tyto faktory působí na sebeovládání a stanou se spouštěčem kriminálního chování.²⁴

V slovníku sociální práce jsou uváděny jako příčiny kriminality²⁵:

- dědičnost a konstituce,
- dysfunkce orientační rodiny,
- vyloučení z běžné vzdělávací a pracovní dráhy,
- vliv deviantních subkultur a skupin,

²¹Srov. Čírtková, Ludmila. Forenzní psychologie. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 76.

²²Srov. Čírtková, Ludmila. Forenzní psychologie, 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 76.

²³Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 3. rouš. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 808.

²⁴Srov. Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 808-810.

²⁵Srov. Matoušek, O. Slovník sociální práce. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 97-98.

- nízká míra sociální kontroly,
- ekonomická výhodnost kriminálního chování.

Vývoj kriminality v České republice je ovlivněn i celosvětovou hospodářskou krizí, odráží se hlavně v nárůstu majetkové trestné činnosti.

Ministerstvo vnitra ČR ve **Zprávě o bezpečnostní situaci a statistice kriminality z roku 2009** hovoří o stále větším ovlivňování kriminality v České republice mezinárodními souvislostmi. Objevují se zde projevy organizovaného zločinu, ekonomické kriminality a počítačové kriminality. Nebezpečím pro celý svět a potencionálně i na území České republiky, se stává terorismus.

Pokud se jedná o vývoj kriminality v České republice je ve zprávě za rok 2009 zaregistrováno celkem 332.829 trestných činů, což je o 3,2 % méně než v roce 2008. Největší mírou se na počtu trestných činů podílí hlavní město Praha s 25,3%, následuje Moravskoslezský kraj s 12,5% a Středočeský kraj s 12,4%. Stíháno a vyšetřováno bylo celkem 123.235 osob, z toho mužů 87,1% a žen 12,9 %. Každoročně stoupá počet pachatelů ve věku 20-30 let (33%). Pachatelé ve věku 30-60 let se podílí 51%, pachatelé ve věku 18-20 let 7% a nad 60 let 2%.²⁶

Trestná činnost v naší republice výrazně neklesá. Spousta lidí se zamýšlí nad tím, jak účinný je pro změnu chování pachatele trest odnětí svobody, co pro odsouzeného život v izolaci znamená, jestli dojde k nápravě jeho chování.

Co pro jedince výkon trestu znamená, jak jej prožívá a jaké důsledky v dalším životě pro něj bude mít, bude tématem další kapitoly.

3 Psychologické aspekty výkonu trestu odnětí svobody

Pro jedince představuje role odsouzeného sociální stigma, neboť za porušení právních norem byl vyloučen ze společnosti. Pobyt ve výkonu trestu je

²⁶<http://www.mvcr.cz/docDetail.aspx?docid=9773&doctype=ART&> ze dne 27.12.2010

velkým zásahem do života odsouzeného a může ovlivnit kvalitu jeho života i po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.²⁷

Podle M. Vágnerové s pobytem ve výkonu trestu člověk ztrácí :²⁸

- profesní roli,
- partnerskou roli,
- své vědomosti, dovednosti a návyky.

Společenské sankce za sociálně deviantní chování jsou pro prvotrestané pachatele určitě výrazným zlomem v jejich životě. Nepředstavují jen odmítnutí nebezpečného chování společností, ale především odmítnutí osobnosti. U sankcí, spojených s výkonem trestu, mohou negativní následky uvěznění změnit celý jedincův život a mohou být i příčinou jeho další recidivy. S odchodem do výkonu trestu odnětí svobody ztrácí jedinec zaměstnání, dochází často k rozpadu jeho rodiny, partnerských vztahů a dalších sociálních vazeb. Ve výkonu trestu dochází také ke snížení aktivit a následné frustraci sekundárních potřeb.²⁹

Dlouholetou praxí bylo zjištěno, že pokud vykonávají pachatelé výkon trestu v izolaci a nehumánních podmínkách, mohou se po ukončení výkonu trestu odnětí svobody stát pro společnost ještě nebezpečnějšími. Snahou současného vězeňství je korigovat kriminogenní vliv vězeňského prostředí na odsouzeného a připravovat jej na integraci do společnosti. Po dobu výkonu trestu by neměly být podmínky života extrémně odlišné od života na svobodě a je nutné také posilovat sociální kontakty s rodinou a ostatními blízkými osobami.³⁰

²⁷Srov. Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 817.

²⁸Srov. Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 817.

²⁹Srov. Netík, K.-Netíková, D.-Hájek, S.: Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie. Skripta. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997, s. 26.

³⁰Srov. srov. Hanuš, B. Primární základy penologie. 1. vyd. Praha: VŠ J.A. Komenského Praha, 2005, s. 57.

Často se setkávám s klienty, u kterých byl pobyt ve výkonu trestu spojen s negativními důsledky a jejich reintegrace do společnosti je problematická. Dochází k přetrhání kontaktů s rodinou, také k narušení partnerských vztahů. Klient ztrácí i původní zaměstnání, těžko si hledá nové a často řeší svou zadluženost. Udržování kontaktů s vnějším světem během výkonu trestu odnětí svobody by mělo být preventivním prvkem, zejména ve smyslu stabilizace sociálního zázemí odsouzeného.

3.1 Penologie

Odsouzení žijí v nepřirozených podmínkách, jsou izolováni od společnosti a působí na ně mnoho limitujících a psychodestrukčních faktorů. K chápání myšlení a jednání uvězněných jedinců je důležitý vědní obor **penologie**, který se stal nezbytným pro kriminalisty a vězeňský personál. Všimá si adaptace odsouzeného na výkon trestu odnětí svobody, vztahů mezi odsouzenými a vězeňským personálem. Snaží se zmírnit destruktivní efekt internace odsouzených a snaží se také o prevenci recidivy.³¹

Ve většině států má výkon trestu odnětí svobody převážně represivní formu. Odsouzená osoba je omezena ve způsobu chování, jaký by mu vyhovoval. Věda penologie má za úkol dosáhnout toho, aby pobyt v nápravném zařízení nebyl pouze trestem, ale aby doba strávená ve výkonu trestu odnětí svobody byla využita k výchovnému působení na odsouzeného. Mělo by docházet ke korigování chování po stránce sociální, etické i humánní. Snažit se o přípravu odsouzeného na vyrovnaný život ve společnosti.³²

Vězeňský systém by měl být chápán jako odraz demokratických hodnot společnosti. Jakým způsobem zacházíme s pachateli trestné činnosti, vyjadřuje vztah společnosti k jedinci a postoj k občanským právům a svobodám. Vývoj v Evropě se však nezastavuje, a proto i naše zastaralá koncepte prochází změnami, které by měly respektovat vývojové trendy.

³¹Srov. Hanuš, B. Primární základy penologie. 1. vyd. Praha: VŠ J.A. Komenského Praha: 2005, s. 57.

³²Srov. Hanuš, B. Primární základy penologie, 1. vyd. VŠ J.A. Komenského: Praha, 2005, s. 39.

Podle přeplněných věznic je možno poznat, na jaké úrovni se ta či ona společnost nachází.³³

Koncepce vězeňského systému prochází změnami, jehož součástí jsou i programy zacházení s odsouzenými, které uvedu v další podkapitole.

3.2 Program zacházení s odsouzenými

K dosažení účelu výkonu trestu odnětí svobody stanoví věznice pro každého odsouzeného program zacházení, ve kterém jsou určeny okruhy konkrétních činností, kterých se může nebo musí odsouzený zúčastnit nebo vykonávat. Tento program je definován v § 41 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, kdy se jedná o **základní formu cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného**.³⁴

Po příchodu odsouzeného do výkonu trestu je na základě jeho komplexního vyšetření vypracován program zacházení s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti i příčiny trestné činnosti. Program se nezpracovává v případě, kdy délka trestu nepřesahuje 3 měsíce. Řídí se konkrétně formulovaným cílem působení na odsouzeného, doporučenými metodami, jak tohoto cíle dosáhnout a způsoby hodnocení. Součástí programu je pracovní činnost odsouzeného ve věznici, vzdělávání, terapie, speciálně výchovné a zájmové aktivity.³⁵

Pokud je odsouzený zařazen do pracovní činnosti a je způsobilý po zdravotní stránce práci vykonávat, je povinen pracovat. Věznice mohou odsouzené zaměstnat v rámci svého provozu nebo smluvně u jiných státních či soukromých subjektů.

Ve většině věznic je nabídka základních aktivit programu dostatečně pestrá. Přetrvává zájem o rekvalifikační kurzy, učební obory, středoškolské a vysokoškolské vzdělání. Odsouzení, kteří využijí možností studia, mají zvýšenou šanci na uplatnění na pracovním trhu. Ze vzdělávacích aktivit se

³³ Srov. Hanuš, B..Primární základy penologie. 1. vyd.Praha:VŠ J.A.Komenského Praha: 2005, s. 79.

³⁴ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

³⁵Srov. Gojová, Alice (ed.).Sborník studijních textů pro sociální kurátory.1.vyd.Ostravská univerzita v Ostravě: Ostrava,2009, s.192.

mohou účastnit kurzů např. zdravý životní styl, angličtina, zásady první pomoci a příprava odsouzeného na pobyt ve věznici. V zájmových aktivitách mají možnost výběru z různých sportovních aktivit, hudebního kroužku i sebeobslužné aktivity. Ve speciálně výchovných postupech se mohou účastnit arteterapie, individuální terapie, kurzu pro nezaměstnané a relaxačních technik. Velký důraz je ve výkonu trestu kladen na práci s odsouzenými, kteří měli v minulosti zkušenosti s návykovými látkami. Zřizují se poradny drogové prevence a bezdrogové zóny s terapeuticko vzdělávacími programy.

Netík, Netíková, Hájek ve své knize uvádějí, že psychologickými aspekty výkonu trestu odnětí svobody se zabývá **penitenciární psychologie**. Orientuje se na změnu chování odsouzených, které předchází jejich diagnostika. Penitenciární diagnóza pomáhá určit diferencované zacházení s odsouzenými. Vzhledem k odlišnosti každého jedince po stránce fyzické i psychické nabízí široký výběr programů v oblasti:³⁶

- vzdělání,
- volného času,
- práce,
- osobnosti,
- sociálních vazeb a vztahů.

Cílem těchto programů je korektní socializace, dozrání osobnosti a princip reality.

Vědecký obor penologie je součástí právní vědy, jež se zabývá výkonem trestu. Obsahuje v sobě mnoho specifických prvků, které vycházejí ze sociální psychologie, speciální psychologie, sociologie, kriminalistiky,

³⁶Srov. Netík, K.-Netíková, D.-Hájek, S.: Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie. Skripta. 1. vyd. Praha. C.H.Beck, 1997, str. 38.

kriminologie a forenzní psychiatrie. Navazuje na něj také aplikovaná psychologická disciplína penitenciární psychologie.³⁷

V programu zacházení s odsouzenými se klade důraz na změnu jejich sociálně deviantního chování. Součástí programů korektivní socializace jsou psychologické přístupy, které se uplatňují v terapeutických programech. Užívá se těchto postupů:³⁸

- sociálně psychologický výcvik,
- psychologické poradenství,
- psychoterapie,
- psychologická intervence v krizi.

3.3 Spolupráce s institucemi a organizacemi

Vězeňský personál v rámci péče o odsouzené spolupracuje velmi úzce se sociálními kurátory, kteří jsou nápomocni při zjišťování potřebných informací, zajišťování osobních dokladů a kontaktů s rodinnými příslušníky v místě bydliště odsouzených.

Důležitá je také spolupráce s pracovníky Probační a mediační služby ČR, kteří ve výstupních odděleních navazují kontakt s odsouzenými, kteří mají zájem o spolupráci před soudním jednáním o podmíněné propuštění.

Odborní zaměstnanci vězeňské služby se snaží za pomoci nestátních organizací snížit recidivu u odsouzených za pomoci sociálních a vzdělávacích programů. Vybrané skupiny odsouzených zde dostávají šanci k úspěšnější adaptaci v rodině, v zaměstnání a ve společnosti. Tyto programy a projekty jsou zaměřeny na osvojení nových strategií, kdy propuštěný z výkonu trestu může dosáhnout svých cílů bez konfliktu se zákonem, a také mohou napomáhat odsouzeným při hledání zaměstnání po návratu do

³⁷ Srov. Hanuš, B. Primární základy penologie. 1. vyd. Praha: VŠ J.A. Komenského Praha: 2005, s. 79.

³⁸ Srov. Netík, K.-Netíková, D.-Hájek, S.: Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie. Skripta. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997, str. 41.

společnosti. Nejznámějšími programy jsou : **SARPO 1**-souhrnná analýza rizik a potřeb, **Program 3 Z - Zastav se, Zamysli se a Změň se** a pilotní projekt **Šance EQUAL**- vhodné postupy při hledání zaměstnání . Účast v těchto programech má za úkol probudit v odsouzených chuť na sobě pracovat, odbourávat stres, uvědomit si své cíle a životní hodnoty.³⁹

Zdeněk Rieger se ve své knize „**Návrat k rodině domů**“ zamýšlí nad tím, že většina recidivistů není schopna žít na svobodě, pokud nemají příležitost se na tuto svobodu připravit. Současně i společnost by měla být na jejich příchod připravena. Je důležité, aby se odloučení lidé zcela neoddělili od světa, aby se vnitřně neizolovali a nežili v odloučeném světě fantazií a konstrukcí. Nabízí lidem program rodinné terapie, který připravuje klienty institucionálních služeb na návrat do vnějšího světa. Tohoto programu se účastní také vnější svět - rodina a domov. Autor v tomto programu vychází z jazyka metafor „**Ostrov rodiny**“. Čím častěji byl odloučený přítomen v různých formách na pevnině tohoto ostrova a kontaktoval se s rodinou, tím kratší dobu bude trvat jeho adaptace na život mimo instituci.⁴⁰

V současné době jsou mé zkušenosti se spoluprací s věznicemi takové, že si vyměňujeme základní informace ohledně svých klientů. Bylo by určitě ideální, pokud by byl kurátor začleněn do systému resocializačního působení při realizaci programu přípravy odsouzených na propuštění z výkonu trestu. Předpokladem této spolupráce by muselo být členství sociálního kurátora v komisi věznice v daném regionu. Bylo by také žádoucí pořádat společné pracovní semináře pro sociální kurátory a sociální pracovníky Vězeňské služby ČR.

3.4 Činnost výstupního oddělení

Nejméně 3 měsíce před propuštěním z výkonu trestu a se souhlasem ředitele věznice se může odsouzený připravovat na samostatný způsob života.

³⁹Srov. srov. Gojová, Alice (ed.).Sborník studijních textů pro sociální kurátory.1.vyd.Ostravská univerzita v Ostravě: Ostrava,2009, s.208-210.

⁴⁰ Srov.Rieger,Z.,Návrat k rodině domů.1. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 14-19.

V rámci výstupního oddělení se odsouzení, většinou s délkou trestu nad 3 roky, musejí začít intenzivněji připravovat na život na svobodě. Ve výstupním oddělení pracuje tým odborných zaměstnanců, kteří se snaží dávat důraz na naplánování prvního dne a týdne po případném propuštění, hodinu po hodině. Je vědecky prokázáno, že první den až týden na svobodě je z hlediska další možné recidivující trestné činnosti nejrizikovějším. Čím déle byl odsouzený ve výkonu trestu, tím obtížnější bude jeho adaptace do společnosti. Nejobtížnější je návrat do společnosti pro jedince, který nemá žádné rodinné zázemí. Již ve výstupním oddělení navazují spolupráci s odsouzenými zástupci nevládních neziskových organizací, aby po propuštění mohli v sociální práci pokračovat.⁴¹

Poznatky o životě odsouzeného ve vězeňském prostředí jsou pro mou profesi velmi důležité. Pokud bych nebyla do této problematiky zasvěcena, sdílela bych pravděpodobně názor laické veřejnosti, že výkon trestu by měl být vykonáván v těch nejtvrdějších podmínkách a co nejdéle. V předchozím textu jsem se snažila objasnit, co jedinec ve výkonu trestu prožívá, jak může pobyt ve vězeňském prostředí ovlivnit jeho další život a jaké jsou jeho šance na úspěšné začlenění do společnosti. Pro další práci s klienty je velmi důležité, aby pobyt ve výkonu trestu pro ně nebyl jen újmou, ale i přínosem, který by napomáhal zvládnout adaptační období po propuštění. Tomuto období se věnuji v další kapitole.

4 Adaptace odsouzených po propuštění z výkonu trestu

Zdeněk Rieger ve své knize *Návrat k rodině a domů* cituje Václava Havla :
„Například většina vězňů, kteří se krátce po propuštění vrátili zpět do vězení, se tam vrátila proto, že nedovedli odhadnout rozsah svobod. Po vojenském drilu, který ve vězení zažili, po tom sešněrovaném životě si

⁴¹Srov. Gojová, Alice.(ed.). Sborník studijních textů pro sociální kurátory. 1. vydání. Ostravská univerzita:Ostrava.2009, s. 205.

mysleli, že mají nekonečnou svobodu a nepostřehli, že i život venku má svá pravidla⁴²“.

U mnoha klientů, se kterými jsem se setkala po propuštění z výkonu trestu, byla touha po svobodě tak velká a jejich plánování dalšího života tak zidealizované, že zapomněli na realitu života. Většinou chtěli jen poskytnutí finanční pomoci a nechtěli dále spolupracovat. Nedomýšleli, jaké adaptační problémy mohou následně pro ně nastat.

4.1 Adaptační problémy

Odsouzený by měl být připravován na život na svobodě již ve výkonu trestu. Velmi významná je i následná podpora při jeho začleňování do společnosti po propuštění, neboť tato změna je pro člověka velkou psychickou zátěží.

Podle Marie Vágnerové může prožívat „krizi ze svobody,“ která představuje určité trauma z náhlé změny prostředí. Čím déle byl člověk ve výkonu trestu, tím větší dopad na jeho psychiku má život na svobodě. Adaptační fáze je u každého jedince odlišná, může trvat i dva roky. V tomto období je pravděpodobnost další recidivy největší.⁴³

4.2 Adaptační faktory a okolnosti

M. Vágnerová uvádí, že na adaptační fázi se podílejí dvě skupiny faktorů:⁴⁴

- osobnost propuštěného člověka,
- objektivní faktory.

Člověk propuštěný z výkonu trestu odnětí svobody se často vrací do prostředí, kde mu chybí **sociální zázemí**. Nemá bydlení, domov ani rodinu.

⁴²Srov. Rieger, Z. Návrat k rodině domů. 1. vyd. Portál: Praha, 2009, s. 7.

⁴³Srov. Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008, str. 823.

⁴⁴Srov. Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 824.

Pokud chybí sociální vztahy, může navázat znovu kontakt s bývalými spoluvězni a mohou opět vzniknout rizika jeho recidivy. Dalším problémem je **nedostatek finančních prostředků a motivace k práci**. Pokud nebyli propuštěni ve výkonu trestu pracovním zařazením, obtížně zvládají nástup do pracovního poměru. Velkou roli zde hraje absence pracovních návyků, motivace a vytrvalost. Dalším problémem propuštěných jsou **nereálná očekávání**. Při příchodu z výkonu trestu si chtějí vynahradiť uspokojení svých potřeb a mohou se svým neuváženým chováním dostat opět do konfliktu se zákonem.⁴⁵

4.3 Postavení propuštěného z výkonu trestu ve společnosti

Marie Vágnerová pobyt ve výkonu trestu hodnotí jako **sociální stigma**, kterého se nelze snadno zbavit. Společnost nemá důvěru v jedince, kteří porušili zákon, neočekává změnu jejich chování. Většina laické veřejnosti si myslí, že si své problémy způsobili vlastní nezodpovědností, proto by se jim nemělo pomáhat. Nálepka trestaného působí člověku v procesu sociálního začleňování mnoho potíží. S nedůvěrou, že by se mohli napravit, se setkávají při hledání zaměstnání, bydlení i v partnerských vztazích. Toto nepříznivé posuzování ze strany společnosti může vést k rozvoji celoživotní kriminální kariéry.⁴⁶

Propuštění z výkonu trestu odnětí svobody se často nemají kam vrátit, chybí jim pevné rodinné zázemí. Často to jsou jedinci, kteří si své narušené chování přinášejí z dětství. Nejsou schopni trvalých vztahů, nezakládají rodiny a žijí většinou v náhodných partnerských vztazích. Pokud mají děti, nejsou schopni je zabezpečit po stránce výchovné ani finanční.

Ludmila Čírtková hovoří v souvislosti s problémy trestaných osob o etiketě či sociální nálepce, kterou pachatel získá již od prvočinu. Touto nálepkou získává určitou sociální hodnotu a vymezení jeho budoucího prostoru. Etiketa „kriminálník“ snižuje jeho společenské uplatnění, výrazně jej

⁴⁵Srov. Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 824.

⁴⁶Srov. Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 817.

stigmatizuje a omezuje v možnostech najít vhodné zaměstnání, bydlení a i navázat vztah se spolehlivým partnerem. Tato „značka“ ovlivňuje chování sociálního okolí k jedinci. Tímto způsobem vyvíjejí na označenou osobu nátlak a zbavují ji šancí, aby jim dokázala opak, přisuzují jedinci deviantní roli. Jedinec začne postupem času svou etiku přijímat, tímto způsobem může dojít ke vzniku **deviantní kariéry**, která se bude projevovat jeho chronickou recidivou.⁴⁷

Ve své profesi sociálního kurátora se často setkávám s klienty, kteří se za svou kriminální kariéru vůbec nestydí. Již přijali své deviantní jednání a začali se identifikovat s rolí porušovatele zákonů. Tito klienti většinou nechtějí spolupracovat, přijdou na úřad v rámci své povinnosti, vyřídí si finanční podporu a nechtějí další pomoc.

4.4 Postpenitenciární péče

Někteří klienti, kteří se vracejí z výkonu trestu, se nechtějí smířit s přisouzením deviantní role .

Po propuštění jedince z výkonu trestu odnětí svobody nekončí zcela proces jeho převýchovy. Efekt nápravy je také závislý na osobnostních vlastnostech jedince, na existenci pocitu viny a chápání trestu jako důsledku vlastního jednání. Je třeba poskytnout jedinci při návratu do společnosti záchranou síť a pracovat s ním v rámci postpenitenciární péče.

„ Cílem postpenitenciární péče je podpora jedince propuštěného z výkonu trestu odnětí svobody při opětovém začlenění do společnosti. Je logickým završením procesu korektivní socializace v podmínkách života na svobodě. Rozlišuje se forma nucená a dobrovolná. Nucená postpenitenciární péče má obvykle(zákonem) vymezená pravidla a podmínky své aplikace a do značné míry je pokračováním v oslabené podobě omezení klienta.Dobrovolná forma

⁴⁷Srov.Čírtková,L.Forezní psychologie.2. upravené vydání .Plzeň:Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009,s.53.

obvykle nemá přísná pravidla a její využívání závisí na klientově svobodné vůli, tzn. že je respektováno svobodné rozhodnutí klienta o jejím počátku a ukončení, event. znovuzapočetí. Klasická charitativní dobrovolná postpenitenciární péče neklade na klienta žádné nároky a svoje služby nepodmiňuje jejich plněním“.⁴⁸

Penitenciární a postpenitenciární péče by měla probíhat za spolupráce státních a nestátních subjektů. Sociální kurátor je nenahraditelnou osobou v průniku a návaznosti těchto činností.

Účinná postpenitenciární péče musí vycházet z kontinuální sociální práce, v návaznosti na spolupráci s institucemi (soudy, věznice, úřady práce, léčebná zařízení, výchovné ústavy). Cílem kontinuální sociální práce je řešení problémů klientů s předstihem před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody.⁴⁹

Ze své zkušenosti vím, že jsem jako sociální kurátor pro klienty, kteří se vrátili z výkonu trestu odnětí svobody, velmi důležitou osobou. Především pro ty, u nichž chybí rodinné zázemí. Způsob a rozsah mé pomoci může být pro další klientův život velmi důležitým momentem, proto se činností sociálního kurátora věnuji v další kapitole.

5 Činnost sociálního kurátora

V této kapitole se budu snažit o vymezení cílové skupiny sociálního kurátora a jeho pracovní náplně, kterou propojím se svou praktickou činností.

5.1 Cílová skupina sociálního kurátora

Obecně můžeme říci, že cílovou skupinou kurátora jsou osoby ohrožené sociálním vyloučením nebo osoby, které se již ve stavu sociálního vyloučení nacházejí. Jde o jedince, kteří nejsou svým chováním pro běžnou populaci

⁴⁸Netík,K.,Netíková,D.,Hájek,S.Psychologie v právu:Úvod do forenzní psychologie.Skripta. 1.vyd.Praha:C.H.Beck,1997,s.46.

⁴⁹ Srov. <http://trestni.juristic.cz/76183/CLANEK> ze dne 23.11.2010

přijatelní, nejsou dostatečně socializováni a své problémy nedovedou řešit vlastními silami. Do péče sociálního kurátora se mohou s velkou pravděpodobností dostat osoby bez přístřeší, osoby propuštěné z výkonu trestu nebo z výkonu vazby, osoby opouštějící ochrannou nebo ústavní výchovu, osoby ohrožené závislostmi a vážnými poruchami osobnosti.⁵⁰

Z pohledu legislativní úpravy je cílová skupina vymezena 3 zákony, a to:⁵¹

- zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu,
- zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

Tyto zákony jsou doplněny vyhláškou č. 524/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi ve znění vyhlášky č. 626/2006 Sb., vyhláškou č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách a metodickým pokynem č. 2/2006 k zákonu č. 111/2006 .

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, § 92, písm.b) dále rozlišuje klienty soc. kurátora na :⁵²

- osoby ohrožené sociálním vyloučením z důvodu předchozí ústavní nebo ochranné výchovy nebo výkonu trestu,
- osoby, jejichž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jině osoby,
- osoby, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností.

⁵⁰Srov. Gojová, Alice (ed.).Sborník studijních textů pro sociální kurátory.1.vyd.Ostravská univerzita v Ostravě: Ostrava,2009, s.346-347.

⁵¹Srov.Davidová,I.,Gojová,A.,Gojová,V.,Melšová,T.,Tkadlečková,T.,Antoni,P.,Giampaoli, K.,Kvasnička,R.,Pěnkava,P.,Polák,A.,Sejbal,J. Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence.1. vyd.Ostrava:Ostravská univerzita v Ostravě, 2010,s.7-8.

⁵²Srov. § 92 písm.b) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Za takovou osobu může orgán pomoci v hmotné nouzi považovat toho, kdo je ohrožen sociálním vyloučením v případech⁵³:

- propuštění z výkonu zabezpečovací detence, z výkonu vazby nebo z výkonu trestu ,
- propuštění po ukončení léčby chorobných závislostí ze zdravotnického zařízení, psychiatrické léčebny nebo léčebného zařízení pro chorobné závislosti,
- propuštění ze školského zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy nebo z pěstounské péče po dosažení zletilosti,
- neuspokojivé naplnění životně důležité potřeby vzhledem k tomu, že je osobou bez přístřeší,
- ohrožení práv a zájmů činností jiné osoby.

U těchto skupin osob jsou dávky pomoci v hmotné nouzi určeny k tomu, aby zabránily jejich sociálnímu vyloučení.

Pro tyto specifické skupiny ustanovuje zákon o pomoci v hmotné nouzi, že obecní úřad obce s rozšířenou působností v souladu s § 62 písm.a) rozhoduje o přiznání mimořádné okamžité pomoci.⁵⁴

5.2 Pracovní náplň sociálního kurátora

Pracovní náplň sociálního kurátora, a také jeho působnost, je vymezena v odstavci b) § 92 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, kde je stanoveno, že obecní úřad s rozšířenou působností koordinuje poskytování sociálních služeb, poskytuje odborné poradenství osobám ohroženým sociálním vyloučením z důvodu předchozí ústavní nebo ochranné výchovy nebo výkonu trestu, osobám, jejichž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby a osobám, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností. Spolupracuje se zařízením pro výkon ústavní nebo ochranné

⁵³Srov. § 2, odst. 6 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁴Srov. § 62, písm. a) zákona č. 111/2006 Sb., zákona o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

výchovy, s Vězeňskou službou ČR, Probační a mediační službou ČR a územními samosprávnými celky.⁵⁵

Jako sociální kurátor se podílím na řešení rizikových oblastí, které jsou pro klienty těžce zvládnutelné. Je pro mne důležité, abychom společně s klientem identifikovali bariéry, které musí překonat. Většinou se jedná o řešení otázky bydlení, zdravotní péči, zaměstnání, vzdělání i zadlužení.

Nejčastěji se svými klienty řeším po návratu nebo i před návratem z výkonu trestu možnosti bydlení a zaměstnání.

5.2.1 Bydlení

Otázka stabilního bydlení je významným faktorem v úspěšném procesu sociálního začleňování klientů. Je obecně známo, že bydlení a pravidelný finanční příjem jsou pro stabilizaci klienta velmi důležité. Z praktických zkušeností je známo, že po zajištění bydlení se dají vytyčovat další strategie řešení klientovy situace. Pokud se klient nachází ve výkonu trestu, je potřeba řešit otázku bydlení s určitým předstihem.⁵⁶

Nejčastější důvody absence trvalého bydlení klientů jsou⁵⁷ :

- partnerské problémy a rodinné problémy - odhlášení klienta z místa bydliště,
- neschopnost plnit závazky z nájemního a podnájemního vztahu,
- klient nemá dlouhodobé trvalé bydlení,
- nezájem klienta pobývat v místě trvalého bydliště.

Sociální kurátor spolupracuje úzce s bytovým oddělením obce a má přehled o bytovém fondu, který obecní úřad obhospodařuje. Bytové oddělení může upozornit sociálního kurátora, že jeho klientovi hrozí výpověď z nájmu

⁵⁵Srov. § 92, písm. c zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁶Srov. Gojová, A. (ed.) Sborník studijních textů pro sociální kurátory. 1. vyd. Ostrava: Grafico, 2009, s. 347-349.

⁵⁷Srov. Davidová, I., Gojová, A., Gojová, V., Melšová, T., Tkadlečková, T., Antoni, P., Giampaoli, K., Kvasnička, R., Pěnkava, P., Polák, A., Sejbal, J. Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010, s. 68.

bytu, aby se tento problém včas řešil. Pokud je klient zaevidován v pořadníku na byty nízkého standardu, zprostředkovává sociální kurátor aktualizaci žádosti s klienty ve výkonu trestu.

Podle Vlastimila a Ilji Hradeckých je bydlení přirozenou potřebou. V současné době je však důležitost bydlení pro „každého člověka“ neřešitelnou celosvětovou problematikou a měla by být hlavním tématem sociální politiky a politických stran i u nás. Stát by se měl zabývat potřebami znevýhodněných skupin, které nedosáhnou svými příjmy na bydlení.⁵⁸

Možnosti bydlení v našem správním obvodu jsou velmi omezené. Bytové oddělení městského úřadu eviduje ve městě celkem 115 sociálních bytů. Tyto jsou většinou obsazené. Žadatel o sociální byt si musí splnit podmínku pro schválení žádosti, což je uhrazení veškerých finančních pohledávek vůči městu.

Ubytovací služby poskytuje dále azylový dům, který je součástí Občanského sdružení ADRA. Cílovou skupinou uživatelů jsou osoby bez přístřeší, ohrožené sociálním vyloučením, matky s dětmi a rodiny, jež se ocitly v těžké krizové situaci a oběti domácího násilí. V zařízení je celkem 57 ubytovacích míst, což je včetně rodin s dětmi. Ubytovací kapacita pro jednotlivce, jen muže, je 18 míst. Pro osamělé ženy zde možnost ubytování není. Spolupráce s tímto zařízením je velice dobrá, avšak kapacitně nedostačující pro naše klienty.

V privátním sektoru využíváme nabídky jednoho pronajímatele bytů, jedná se však většinou o byty pro rodiny s dětmi.

Ubytovny, které se na území města nacházejí, jsou určeny pro účely turistického ruchu a nejsou ani vhodné pro řešení ubytování klientů hlavně po finanční stránce.

Jiné možnosti ubytování město Nový Jičín nemá. Řešením pro tyto klienty by bylo zřízení ubytoven pro osoby bez přístřeší a „Domu na půl cesty“, který dává možnost náhradního a okamžitého ubytování. Východisko vidím také ve spolupráci s nestátními a neziskovými organizacemi.

⁵⁸ Srov. Hradecký, V. Hradecká, I. Bezdomovectví-Extrémní vyloučení. Praha : Naděje, 1996, s. 35.

5.2.2. Pracovní příležitost

Dalším faktorem, jehož důsledek vede k sociálnímu vyloučení, je nezaměstnanost. Ztráta příjmu člověka v životě po všech stránkách omezuje. Dochází ke ztrátě soběstačnosti, k omezení životních šancí a mění se status nezávislého jedince ve status klienta, závislého na sociálním státu. U dlouhodobě nezaměstnaných se objevují psychické problémy z beznaděje, vlastními silami situaci změnit.

Po příchodu klienta z výkonu trestu je jedním z jeho prvních úkolů evidence na úřadu práce. Sociální kurátor spolupracuje s místně příslušným úřadem práce a vede své klienty k tomu, aby byli v evidenci a tím splnili předpoklad pro nárok na dávky ze systému pomoci v hmotné nouzi.

Po vyřazení z evidence úřadu práce se může klient dostat do situace, kdy mu bude sociální dávka odejmuta.

Podle Vlastimila a Ilji Hradeckých jsou nezaměstnaní hlavně lidé, kteří jsou pro zaměstnavatele nezajímaví nebo mohou být pro ně teoreticky problémoví. Jedná se o osoby zdravotně postižené, matky s dětmi, osoby propuštěné z výkonu trestu a osoby společensky nepřizpůsobivé. Tyto skupiny jsou ohrožené sociálním vyloučením.⁵⁹

V § 33 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, jsou uvedeny skupiny uchazečů o zaměstnání, kterým se věnuje zvýšená péče, kterou pro zdravotní stav, věk, péči o dítě nebo z jiných vážných důvodů potřebují. Pod písmenem **g)** jsou uvedeny fyzické osoby, které potřebují zvláštní pomoc a těmito osobami se rozumí zejména fyzické osoby, které se přechodně ocitly v mimořádně obtížných poměrech, nebo které v nich žijí, fyzické osoby společensky nepřizpůsobené, fyzické osoby po ukončení výkonu trestu odnětí svobody nebo po propuštění z výkonu ochranného opatření zabezpečovací detence a fyzické osoby ze socio-kulturně znevýhodněného prostředí.⁶⁰

⁵⁹Srov. Hradecký, V., Hradecká, I. *Bezdomovectví-Extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, občanské sdružení, 1996, s. 24.

⁶⁰Srov. § 33, písm. g) Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

Ředitelé poboček úřadů zřizují poradní sbor, jehož členy mohou být i představitelé samospráv. Každý kalendářní rok bývají schváleny tzv. **Zásady aktivní politiky zaměstnanosti**, kde je vyčleněn určitý počet finančně podporovaných pracovních míst, které se týkají i klientů sociálního kurátora. Sociální kurátor může prostřednictvím zástupců obce aktivně napomáhat řešení problému svých klientů s uplatněním na pracovním trhu ve svém správním obvodu. Při pomoci aktivního hledání práce svých klientů může sociální kurátor čerpat z nabídek agentur práce, inzerce v tisku i z internetových zdrojů. Měl by se zajímat o aktuální možnosti pracovních příležitostí ve svém správním obvodu.⁶¹

V našem regionu došlo v roce 2008 k citelnému snížení nabídky pracovních míst, což bylo ovlivněno hospodářskou krizí a rozsáhlým propouštěním.

K 31.10. 2010 bylo na Úřadu práce v Novém Jičíně evidováno celkem 8.367 uchazečů o zaměstnání, z toho 4. 4023 žen. Míra nezaměstnanosti dosáhla 10,36 %. Úřad práce disponoval nabídkou 401 volných míst, takže na jedno volné místo připadalo 21 uchazečů z evidence.

Úřad práce vyhláší každý rok dotační programy, které mají vést k rozvíjení zaměstnanosti, snižování nezaměstnanosti a podporu sociálního začleňování osob a rovných příležitostí se zaměřením na rozvoj trhu práce a lidských zdrojů. Některé z těchto programů jsou přímo určeny pro uchazeče o zaměstnání, kteří jsou obtížně umisťováni na trhu práce. Do této skupiny patří i fyzické osoby, které potřebují zvláštní pomoc dle § 33 ods. 1 písm.g) zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, tedy i klienti sociálního kurátora, propuštění z výkonu trestu. Tyto osoby mohou být zařazeny do dotačních programů, např. **Veřejně prospěšné práce, Podpora zřizování nových pracovních míst zaměstnavateli, Podpora zaměstnávání uchazečů o zaměstnání nad 50 let věku, Podpora zaměstnávání uchazečů z rizikových skupin.**

Uchazeči mohou být také zařazeni do poradenského programu **Job Club**, jehož hlavním cílem je motivovat a aktivizovat účastníky k uplatnění na trhu

⁶¹Srov.Gojová,A.(ed.)Sborník studijních textů pro sociální kurátory.1.vyd. Ostrava:Ostravská univerzita v Ostravě,2009, s. 352-353.

práce, a to získáním orientace na trhu práce, nácvikem dovedností a technik vyhledávání zaměstnání. Při práci s klienty propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody je v rámci jejich spolupráce s úřadem práce zvolen individuální přístup, neboť každý z těchto klientů má mnoho obtížně řešitelných specifických problémů a odlišnou motivaci k hledání zaměstnání.⁶²

V našich podmínkách je spolupráce s klienty při hledání zaměstnání omezena počtem agentur práce a jiných zprostředkujících organizací. Je také málo systémová spolupráce s úřadem práce. Sociální kurátor není přizván a účasten projednávání zásad aktivní politiky zaměstnanosti na každý kalendářní rok, i když některé z nástrojů jsou přímo zacíleny na klienty sociálního kurátora.

6 Komunitní plánování

V této části se budu věnovat komunitnímu plánování jako možnému nástroji k řešení problémů komunity na místní úrovni. Při včasné plánování programů a projektů může účinná strategie předcházet sociálnímu vyloučení znevýhodněných skupin osob ze společnosti. Možnosti sociálních služeb se řeší podle potřeb místního regionu. Výstupem je strategický dokument „komunitní plán.“⁶³

Komunitní plánování mapuje potřeby sociálních služeb na místní úrovni a zkoumá zdroje, tedy již existující organizace, které služby poskytují. Pramenem mohou být finanční fondy, veřejné peníze, občané, subjekty produkující ekonomický zisk a projekty určené k rozvoji sociálních služeb.

Komunitního plánování by se měly zúčastňovat **uživatelé sociálních služeb**, kam řadíme lidi, kteří svou situaci nezvládají řešit vlastními silami. Další skupinou jsou **poskytovatelé sociálních služeb, zaměstnanci státních nebo obecních organizací a zadavatelé sociálních služeb**, tj.

⁶² Srov. http://portal.mpsv.cz/sz/local/nj_info ze dne 1.12.2010

⁶³ Srov. Gojová, A. (ed.) Sborník studijních textů pro sociální kurátory. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009, s. 355.

představitelé veřejné správy, kteří by se měli svými politickými rozhodnutími na zajištění služby podílet.⁶⁴

Jako sociální kurátor jsem v přímé práci s klienty ohroženými sociálním vyloučením nejlépe seznámena se situací, ve které se tyto osoby nacházejí. Snažím se orientovat v problematice této skupiny klientů na místní úrovni. Bylo by optimální prosadit v komunitním plánování návrh na vybudování sociálního zařízení, kde by mohlo být dosaženo alespoň minimálního důstojného standardu bydlení pro klienty a další následné péče.

Na úrovni komunitního plánování našeho města probíhá nyní diskuse o návrzích potřebnosti sociálních zařízení v oblasti sociální prevence. Máme zde poměrně kvalitní služby pro seniory i pro zdravotně postižené. Výrazně však zaostáváme v oblasti péče o osoby sociálně vyloučené. Úkolem sociálních pracovníků, kteří pracují s lidmi z oblasti sociálního vyloučení, je navrhnout reálné řešení tohoto problému pro více cílových skupin. Mezi tyto skupiny patří: osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, osoby propuštěné z ústavní výchovy a dětských domovů, osoby bez přístřeší, osoby, které již delší dobu pobývají v azylovém domě. Provoz různých zařízení pro tyto cílové skupiny by byl po provozní stránce velmi náročný. Jedním z návrhů je prosazení „multifunkční ubytovny“, která by byla provozována z prostředků města. Jednalo by se o předstupeň vlastního bydlení klientů. Další variantou je „Dům napůl cesty.“ Pro cílovou skupinu osob propuštěných z výkonu trestu bych navrhovala zajištění přijatelného standardu bydlení se zapojením do resocializačního programu, který by napomáhal jejich začlenění do společnosti.

V teoretickém základu bakalářské práce jsem se zabývala specifickou skupinou osob, které jsou ohroženy sociálním vyloučením. V empirické části práce budu metodou studia úředních dokumentů a interpretací získaných informací identifikovat bariéry, které mohou bránit úspěšnému začleňování osob propuštěných z výkonu trestu do společnosti.

⁶⁴ Srov. Matoušek, O. a kol. Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení/1. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 113.

7 Empirická část

Cílem mé práce v oblasti výzkumu je **Identifikace bariér sociální integrace osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody**. Poznatky o této problematice jsem uvedla v teoretické části práce, kde jsem čerpala z uvedených zdrojů, a také z vlastní praxe. Vycházím z obecně pojatého problému, že osoby se po návratu z výkonu trestu potýkají s řadou problémů, zejména v oblasti bydlení, práce, finančních prostředků, rodinných a partnerských vztahů. Pokud není v jejich silách tyto problémy řešit a nedostane se jim v jejich těžké životní situaci podpory, mohou se stát osobami sociálně vyloučenými.

Úplný vzorek respondentů mého výzkumu byl vybrán z rejstříku osob, které se vrátili z výkonu trestu odnětí svobody v roce 2008. Tento rok byl zvolen záměrně, aby měli respondenti časový prostor pro začlenění do společnosti. Tento rejstřík je součástí agendy sociálního kurátora na odboru sociálních věcí, Městského úřadu v Novém Jičíně. V roce 2008 se vrátilo z výkonu trestu celkem 32 osob, 5 osob se během zkoumaného období vrátilo do výkonu trestu a 1 osoba je mimo území České republiky. Výzkum budu provádět s počtem 26 respondentů mužského pohlaví, kdy interpretaci získaných dat budu sledovat životní situaci osob, kteří se vrátili z výkonu trestu odnětí svobody během roku 2008 a následně jejich životní situaci v roce 2010. Budu zkoumat proces jejich začleňování do společnosti a identifikuji bariéry, které musejí překonávat.

7.1 Formulace výzkumné otázky a hypotéz

Jak jsem již uvedla, budu v empirické části své bakalářské práce čerpat z poznatků z teoretické části práce a ze své praxe.

Ve druhé kapitole teoretické části se zabývám vymezením termínu sociálního vyloučení, který se stává realitou současné společnosti. Jeho problematika v sobě zahrnuje široký komplex aspektů, nejčastějšími jsou ztráta bydlení, nezaměstnanost, finanční problémy, zadluženost, sociální izolace. Ve 4. kapitole představuji, co pro odsouzeného jedince znamená

trest odnětí svobody, jaký by měl být účel trestu a příprava na opětovné začlenění do společnosti. V 5. kapitole jsou uvedeny adaptační problémy, se kterými se člověk potýká po propuštění z výkonu trestu. Jedná se o chybějící sociální zázemí, nedostatek finančních prostředků, absence pracovních návyků a zadluženost. V 6. kapitole vymezují činnost sociálního kurátora s touto cílovou skupinou. Zabývám se zde možnostmi řešení bytové otázky a možnostmi pracovního uplatnění v našem správním obvodu. Významným činitelem v péči o skupinu klientů, kteří se vrátili z výkonu trestu odnětí svobody, může být činnost nestátních subjektů. Slabinou poskytování služeb nestátními organizacemi je jejich regionálně nepravidelné rozložení. V rámci komunitního plánování je možnost se podílet na návrzích plánování sociálních služeb v našem správním obvodu. Svým výzkumem chci ověřit pravděpodobnost svých hypotéz, zjistit nejčastější problémy klientů, se kterými se potýkají v průběhu začlenění a navrhnout nástroje, které by vedly k řešení jejich úspěšné resocializace.

S ohledem na to, že nemám zpětnou vazbu přímo od klientů o zdatu jejich integrace, bude mým hodnotícím prvkem jejich úspěch na trhu práce, bytová otázka, stabilizace finanční situace, zadluženost a udržitelnost sociálních vazeb. Jsou to bariéry, které jsem již identifikovala i v teoretické části bakalářské práce.

I když se jedná o skupinu osob co do počtu méně významnou, zjištěné informace mohou vést k zlepšení služeb pro tuto skupinu občanů v rámci našeho správního obvodu.

Výzkumná otázka

Hlavní výzkumná otázka, na kterou se budu snažit odpovědět zní :

Je ztráta bydlení a zaměstnání nejčastějšími bariérami sociální integrace osob navracejících se z výkonu trestu odnětí svobody ?

Formulace hypotéz

Hypotézy jsou pro výzkum důležité, pokud vycházejí z teorie nebo je teorie objasňuje. Výzkum, kterým jsou testovány, současně testuje teorii, která za nimi stojí.⁶⁵

- 1. V roce 2010 nemá většina respondentů zajištěno bydlení.**
- 2. Většina respondentů přetrvává v evidenci úřadu práce i v roce 2010.**
- 3. Většina respondentů je závislá na sociálních dávkách i v roce 2010.**
- 4. Většina osob je po příchodu z výkonu trestu zadlužena.**
- 5. U poloviny respondentů přetrvávají i po příchodu z výkonu trestu původní sociální vazby.**

Operacionalizace:

Většina – tento pojem v rámci mého výzkumu znamená více než 50% respondentů, tedy nadpoloviční většinu respondentů.

Zajištěné bydlení - je v případě mého výzkumu nájemní forma bydlení, podnájemní forma bydlení, nestátní instituce a vlastní bydlení. Za nezajištěné bydlení považuji trvalé bydliště na adrese úřadu a fiktivní trvalé bydliště.

Sociální dávka – v případě tohoto výzkumu se bude jednat o dávku dle zákona č.111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů – příspěvek na živobytí.

Zadluženost – v rámci tohoto výzkumu se jedná o neschopnost respondentů splácet své finanční pohledávky, které se týkají dluhů na výživném, dluhů na nájmu, dluhů za úhradu nákladů na výkon trestu, dluhů na nájemném, dluhů za neuhrazení finančních postihů v přestupkových řízeních.

Původní sociální vazby – během výkonu trestu i po návratu z výkonu trestu nedochází k přetrhání vztahů respondenta se sociálním prostředím, ve kterém žil - rodiče, partnerka, zletilé děti, rodina.

Rodina – za rodinu v rámci výzkumu považuji partnerku a děti.

⁶⁵Srov. Punch,F.K.Úspěšný návrh výzkumu. 1.vyd.Praha:Portál, 2008,s.47

7.2 Metoda výzkumu

Pro zodpovězení výzkumné otázky jsem si zvolila kvantitativní výzkum metodou **studia úředních dokumentů**. Následně provedu interpretaci získaných dat, abych mohla na jejich základě otestovat výše formulované hypotézy.

7.3 Výběr zkoumaného vzorku

Předmětem mého výzkumu budou klienti, kteří se vrátili z výkonu trestu odnětí svobody v průběhu roku 2008. Pro popis výzkumného vzorku použiji metodu studia úředních dokumentů. O těchto klientech je veden „rejstřík osob propuštěných z výkonu trestu“ sociálním kurátorem a je součástí jeho agendy. Do tohoto rejstříku jsou zaznamenány údaje o době jejich propuštění z výkonu trestu a adresa vězeňského zařízení, ze kterého odcházeli. Všichni tito klienti se po výstupu z vězeňského zařízení dostavili k sociálnímu kurátorovi. Celkem se v roce 2008 jednalo o 32 propuštěných osob mužského pohlaví, odlišného věku. Z výzkumu bude vyloučeno 5 klientů, kteří se dle údajů ze spisové dokumentace vrátili opět do výkonu trestu a 1 klient, který žije mimo území České republiky. Tuto informaci uvedl do protokolu při příchodu z výkonu trestu. Budu zkoumat životní situaci 26 respondentů po návratu z výkonu trestu v průběhu roku 2008 a životní situaci v roce 2010. Tento časový odstup je určen záměrně, aby měli respondenti prostor pro začlenění do společnosti.

7.4 Technika sběru dat

Metodou sběru dat je studium úředních dokumentů a následná interpretace získaných informací. Informace o respondentech pocházejí z databáze odboru sociálních věcí Městského úřadu v Novém Jičíně. Údaje budu získávat ze spisové dokumentace, která je součástí agendy sociálního kurátora; z databáze a spisové dokumentace klientů z agendy oddělení dávek pomoci v hmotné nouzi; databáze evidence obyvatel a bytového oddělení; databáze dlužníků. Ze spisové dokumentace agendy sociálního

kurátora získám potřebná data z úředního dokumentu „oznámení o propuštění z výkonu trestu“. Tento dokument obsahuje informace o termínu a důvodu propuštění klienta z výkonu trestu, poslední trest a kdo jej uložil, vzdělání klienta, základní identifikační údaje, příjmy z výkonu trestu, počet vyživovacích povinností, udržování sociálních vazeb s rodinou v době výkonu trestu, zdravotní stav, zdravotní pojišťovnu, trvalé bydliště i místo, kam se bude po ukončení trestu klient vracet, zda má zajištěnou práci, jiné příjmy, údaje o délce trestu a chování ve výkonu trestu, finanční závazky (např. dluh na výživném) a ostatní pohledávky. Dalším podkladem z této spisové dokumentace je protokol sepsaný s klientem po návratu z výkonu trestu, kde je popsána jeho životní situace v době příchodu na sociální odbor. Jedná se hlavně o informace týkající se zajištění bydlení, práce, finančního zabezpečení, řešení dluhů, vyřízení potřebných dokladů a sociální kontakty v místě bydliště.

Dalším podkladem pro sběr dat bude databáze klientů na oddělení dávek pomoci v hmotné nouzi. Zde získám informace o přiznaných dávkách pomoci v hmotné nouzi, o době evidence na úřadu práce, vyřazení klienta z evidence úřadu práce, zda klient žije sám nebo v partnerském vztahu, jestli má vyživovací povinnosti, pravidelnost v placení výživného, popřípadě dluhy na něm, dluhy na nájmu, jiné příjmy klienta, pracovní poměr a jeho délka, trvalé bydliště nebo bydliště, kde se zdržuje. Údaje o aktuálním bydlišti si mohu ověřit v databázi registru obyvatel. Možné dluhy na nájmemném lze vyčíst z databáze dlužníků a databáze bytového oddělení.

Výsledné údaje, zjištěné v rámci tohoto kvantitativního výzkumu, zpracuji do přehledných tabulek a následně je znázorním pomocí grafů. Na otestování každé z hypotéz bude vytvořena tabulka pro životní situaci v roce 2008 a pro srovnání i tabulka v roce 2010.

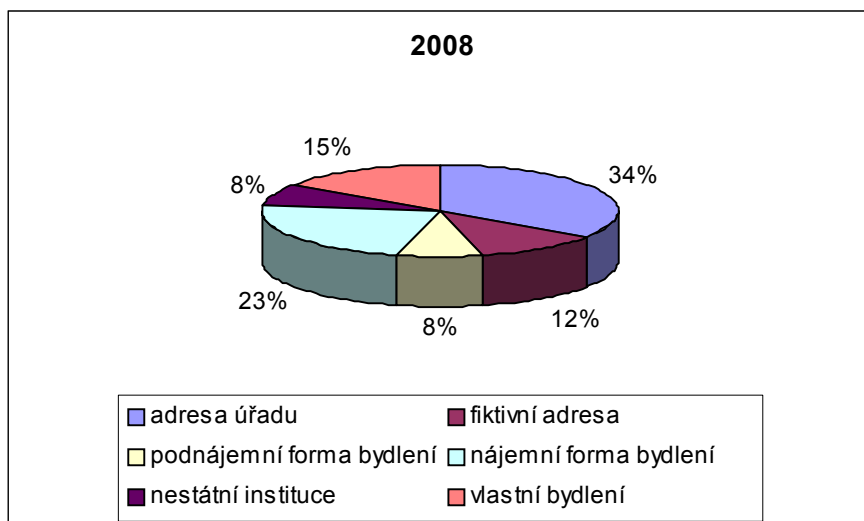
7.5 Interpretace výsledků šetření

Ve dvou zvolených obdobích – rok 2008 a rok 2010 budu získaná data porovnávat a na základě výsledků ověřovat platnost stanovených hypotéz.

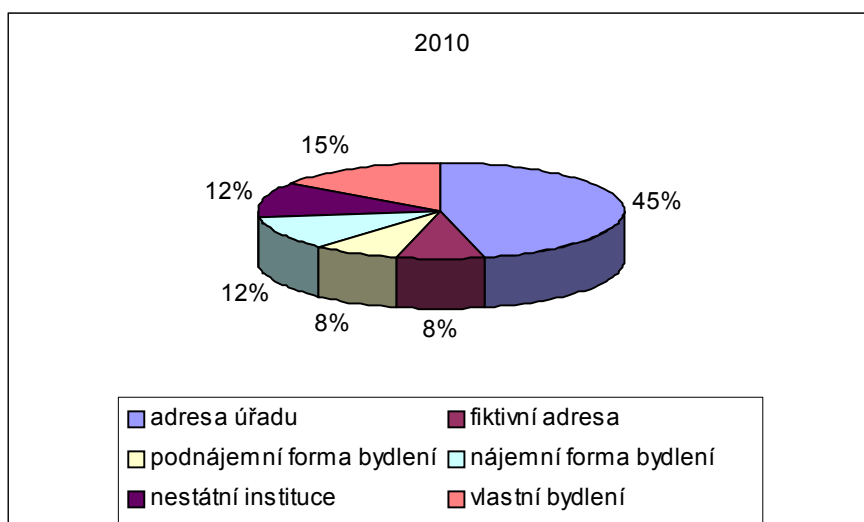
Bydlení -tabulka č. 1

rok	2008	2010
adresa úřadu	9	12
fiktivní adresa	3	2
podnájemní forma bydlení	2	2
nájemní forma bydlení	6	3
nestátní instituce	2	3
vlastní bydlení	4	4

Bydlení rok 2008 - graf k tabulce č.1

Bydlení rok 2010 - graf k tabulce č. 1

V případě údajů v tabulce č. 1 budu porovnávat data za rok 2008 a za rok 2010 a ověřovat pravdivost hypotézy č.1–**v roce 2010 nemá většina respondentů zajištěno bydlení.** Budu porovnávat formy zajištění bydlení. Trvalý pobyt na adrese úřadu nebo ohlašovně obce byl zjištěn v roce 2008 u 9 respondentů, v roce 2010 u 12 respondentů. Jedná se o respondenty, kteří jsou označováni jako osoby bez přístřeší. Většinou se zdržují v různých lokalitách města Nového Jičína. Nevyhledávají pomoc v žádných institucích, život bez domova jim svým způsobem vyhovuje. Fiktivní adresu měli v roce 2008 3 respondenti, v roce 2010 dva respondenti. Fiktivní adresa jim většinou zůstala ve výkonu trestu a o bydlení přišli z důvodu neplacení nájemného. V bytě již bydlí další nájemníci. Tyto respondenty budu řadit také mezi osoby bez přístřeší. Podnájemní formu využili v roce 2008 2 respondenti, v roce 2010 také 2 respondenti. Většinou se jedná o podnájem u známých nebo příbuzných. Nájemní formu mělo v roce 2008 6 respondentů a 3 respondenti v roce 2010. Jsou to respondenti, kteří bydlí u svých rodičů a jednomu respondentovi byl přidělen sociální byt. Ubytování v nestátních institucích se týkalo v roce 2008 1 respondenta, který se vracel do protidrogové léčebny a v roce 2010 3 respondentů -1 respondent pobývá v léčebně pro drogově závislé a 2 respondenti v azylových domech. V roce 2008 bydleli 3 respondenti v rodinných domech u svých rodičů, 1 respondent měl vlastní byt. V roce 2010 je situace stejná.

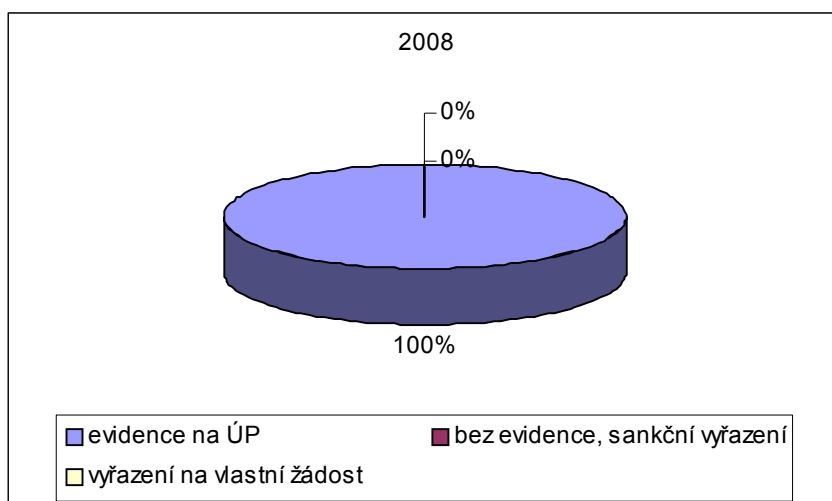
Vyhodnocení výsledků :

V roce 2008 mělo adresu úřadu 34% respondentů a fiktivní adresu 15% respondentů. V roce 2010 má adresu úřadu 45% respondentů, fiktivní adresu 8% respondentů. Celkem 53% respondentů nemá zajištěno bydlení. Adresu úřadu a fiktivní adresu mají respondenti, kteří nejsou schopni si vlastními silami zajistit minimální standard bydlení. V tomto případě se potvrdila platnost hypotézy, že **většina respondentů nemá v roce 2010 zajištěno bydlení.**

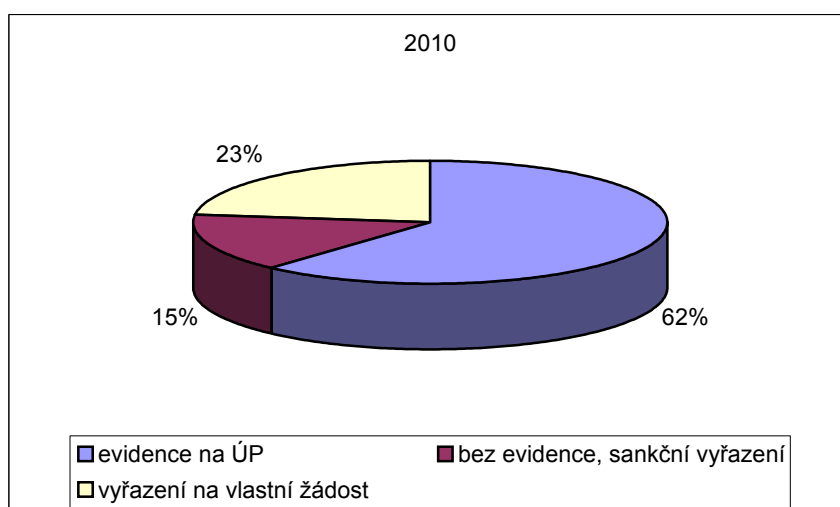
Evidence na úřadu práce-tabulka č. 2

rok	2008	2010
evidence na ÚP	26	16
bez evidence, sankční vyřazení	0	4
vyřazení na vlastní žádost	0	6

Evidence na úřadu práce rok 2008 -graf k tabulce č. 2

Evidence na úřadu práce rok 2010-graf k tabulce č. 2

V případě údajů v tabulce č. 2 budu porovnávat dobu evidence na úřadu práce v životní situaci po návratu z výkonu trestu a v životní situaci v roce 2010 a ověřovat pravdivost hypotézy č. 2 – **Většina respondentů přetrvává v evidenci úřadu práce i v roce 2010 .**

V roce 2008 bylo zaevidováno na Úřadu práce v Novém Jičíně celkem 26 respondentů. Všichni respondenti navštívili po ukončení výkonu trestu odnětí svobody sociálního kurátora. Pokud si chtěli požádat o dávky pomoci v hmotné nouzi, museli splňovat požadavek evidence na úřadu práce. Doklad o evidenci - evidenční kartu, doložili respondenti sociálnímu kurátorovi. V roce 2010 se snížil počet respondentů v evidenci úřadu práce na 16 respondentů, což bylo zjištěno z databáze dávek pomoci v hmotné nouzi. Podmínky evidence nesplňovaly 4 osoby, které byly sankčně vyřazeny a již se na oddělení dávek v hmotné nouzi nedostavili. Dalších 6 respondentů bylo vyřazeno z evidence dávek v hmotné nouzi na základě vlastní žádosti. Z těchto šesti osob 1 respondent doložil dohodu o pracovní činnosti a 5 respondentů pracovní smlouvy.

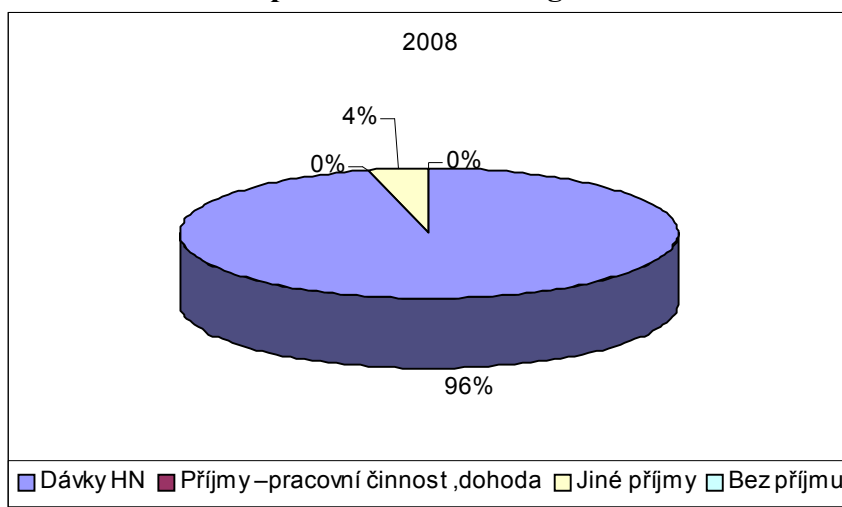
Vyhodnocení výsledků:

V roce 2008 byl v evidenci úřadu práce zaevidován plný počet respondentů-100%. V roce 2010 v evidenci přetrvává 62% respondentů, 23% respondentů bylo vyřazeno na vlastní žádost, z důvodu pracovního zařazení a 15 % bylo sankčně vyřazeno, neboť neplnili podmínky evidence. V tomto případě se potvrdila pravdivost hypotézy – **většina respondentů přetrvává v evidenci úřadu práce i v roce 2010**, neboť v evidenci úřadu práce zůstalo 62% respondentů.

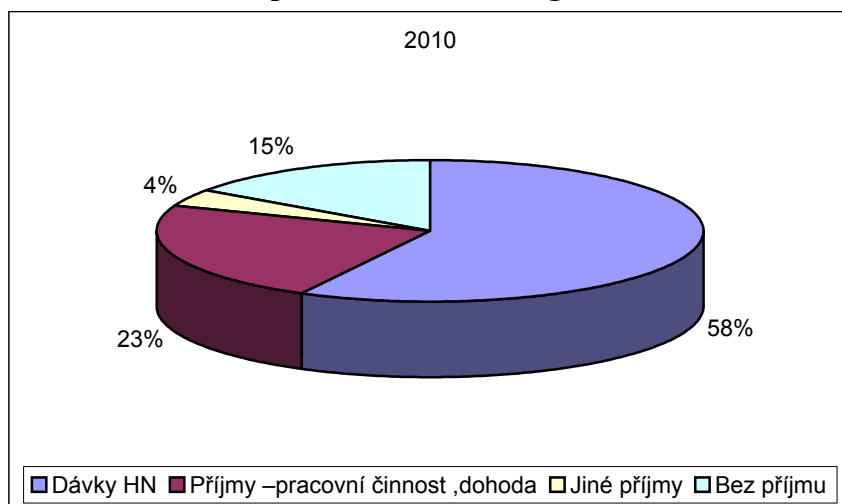
Finanční situace respondentů -tabulka č. 3

Rok	2008	2010
dávky HN -PnŽ	25	15
příjmy –pracovní činnost ,dohoda	0	6
jiné příjmy	1	1
bez příjmu	0	4

Finanční situace respondentů rok 2008 -graf k tabulce č. 3

Finanční situace respondentů rok 2010 -graf k tabulce č. 3

V případě údajů v tabulce č. 3 budu porovnávat finanční situaci respondentů v životní situaci v roce 2008 po návratu z výkonu trestu a životní situaci v roce 2010 a ověřovat pravdivost hypotézy č.3 - **Většina osob je závislá na sociálních dávkách i v roce 2010.** V tomto případě budu hledat vztah mezi čtyřmi základními zdroji obživy.

V roce 2008 byla přiznána dávka pomoci v hmotné nouzi 25 respondentům. Většina respondentů byla zcela bez příjmu. 5 respondentů, kteří ve vězeňském zařízení odpracovali za poslední 3 roky 1 rok, měli nárok na přiznání podpory v nezaměstnanosti po dobu 5 měsíců. Jejich příjmy, doložené z vězeňského zařízení, se pohybovali kolem částky 3.000,-4000.- Kč čistého měsíčně. Z této částky jim byla vypočítána výše podpory za první 2 měsíce 65%, za další 2 měsíce 50% a za 1 měsíc 45%. Tito respondenti jsou zahrnuti v roce 2008 do počtu dávek pomoci v hmotné nouzi, neboť i když jim byla vyplacena podpora, nebyl tento příjem dostačující na dosažení životního minima a byl jim přiznán doplatek do výše životního minima. V roce 2008 je v jiných příjmech vyznačen 1 respondent, který pobírá invalidní důchod. Vzhledem k výši svého důchodu, nepobírá dávky pomoci v hmotné nouzi.

V roce 2010 je stále závislých na dávkách pomoci v hmotné nouzi 15 respondentů. 6 respondentů má vlastní příjem, z toho 1 respondent pracuje na dohodu o pracovní činnosti, 5 respondentů má příjem z pracovního poměru. Nejsou již závislí na sociálních dávkách. 1 respondent pobírá invalidní důchod a 4 respondenti jsou bez příjmu, neboť byli sankčně vyřazení z evidence úřadu práce a o žádnou sociální dávku si již nepožádali.

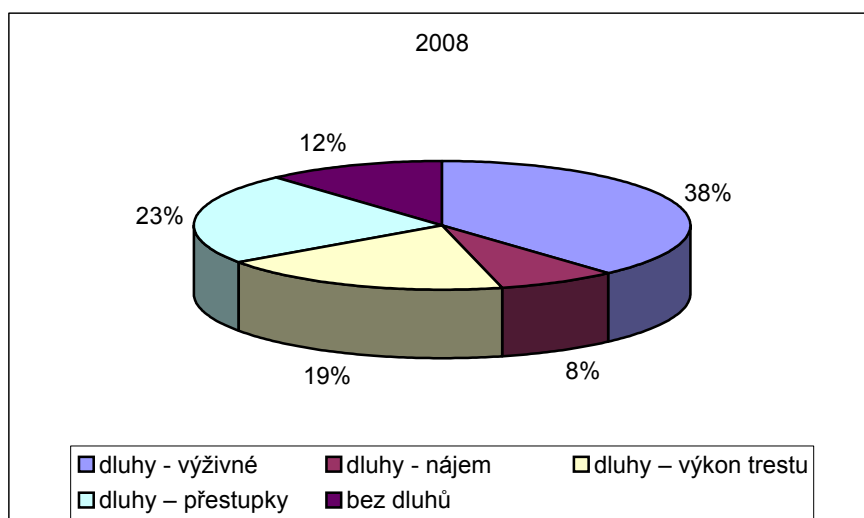
Vyhodnocení výsledků :

V roce 2008 byla dávka pomoci v hmotné nouzi, příspěvek na živobytí, přiznána 25 respondentům – 96% respondentů. 1 respondent – 4% pobíral invalidní důchod. V roce 2010 pobírá dávku pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí 58% respondentů, 23% má vlastní příjmy, 15% je bez příjmů a 1 má invalidní důchod –4%. V tomto případě se potvrdila pravdivost hypotézy, že **většina osob je závislá na sociálních dávkách i v roce 2010**, neboť na dávkách zůstává závislých 58% respondentů.

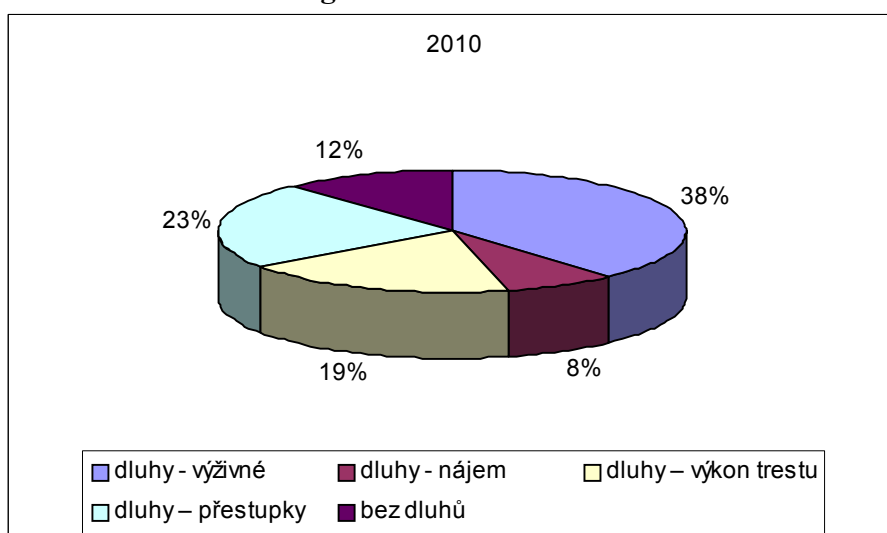
Zadluženost - tabulka č. 4

rok	2008	2010
dluhy - výživné	10	10
dluhy - nájem	2	2
dluhy – výkon trestu	5	5
dluhy – přestupky	6	6
bez dluhů	3	3

Zadluženost rok 2008 -graf k tabulce č. 4

Zadluženost rok 2010 - graf k tabulce č. 4

V případě údajů v tabulce č. 4 budu porovnávat zadluženost respondentů v životní situaci po návratu z výkonu trestu v roce 2008 a v životní situaci

v roce 2010 a ověřovat pravdivost hypotézy č. 4 - **Většina osob se po příchodu z výkonu trestu potýká s dluhy.**

Zadlužených respondentů v roce 2008 je 23, dluhy nemají jen 3 respondenti. V roce 2010 jsou tyto údaje stejné, situace se nezměnila. Zadluženost respondentů byla zjišťována z dokumentu „oznámení o propuštění z výkonu trestu odnětí svobody,“ kde jsou zaznamenány finanční závazky respondentů. Jedná se o dlužné výživné na děti a náklady na výkon trestu odnětí svobody. Pokud mají ještě jiné finanční závazky, není zde uvedeno, o které se jedná. Dluhy na výživném má celkem 10 respondentů a za náklady na výkon trestu 5 respondentů. Další údaje o dlužích jsem zjišťovala v databázi dlužníků, kde jsou zaznamenány dluhy vůči městu Nový Jičín. Jedná se hlavně o dluhy za přestupky a náklady řízení s tím spojené u 6 respondentů. 2 respondenti dluží za nájem bytu, což bylo zjištěno z databáze bytového oddělení úřadu. V roce 2010 je stav dlužníků stejný. Pokud jsou respondenti příjemci dávky pomoci v hmotné nouzi- příspěvku na živobytí, vyplácí se jim tato dávka na pokladně úřadu, kde musí nechat alespoň minimální částku na uhrazení dluhů vůči městu.

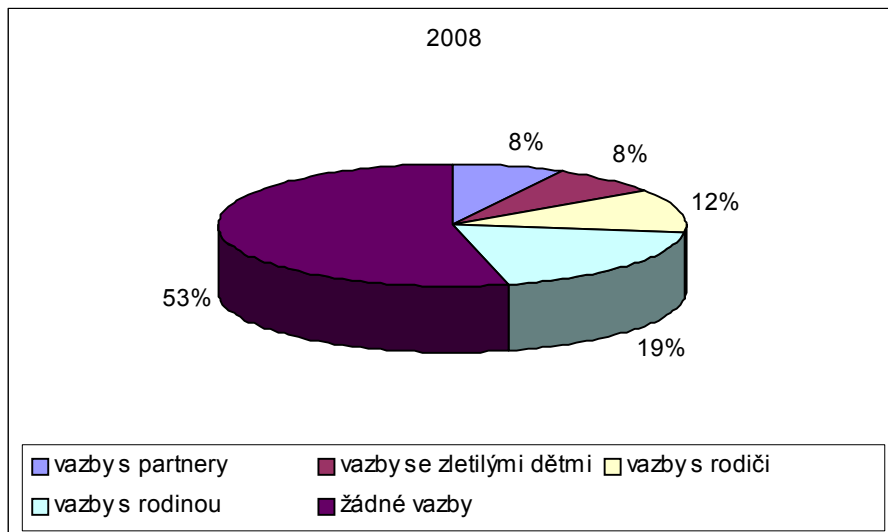
Vyhodnocení výsledků:

V roce 2008 bylo zjištěno 88 % dlužníků, 12% jsou nezadluženi. V roce 2010 je situace stejná, zůstává 88% dlužníků a 12 % nezadlužených respondentů. V tomto případě se potvrdila pravdivost hypotézy, že **většina osob se po příchodu z výkonu trestu potýká s dluhy.**

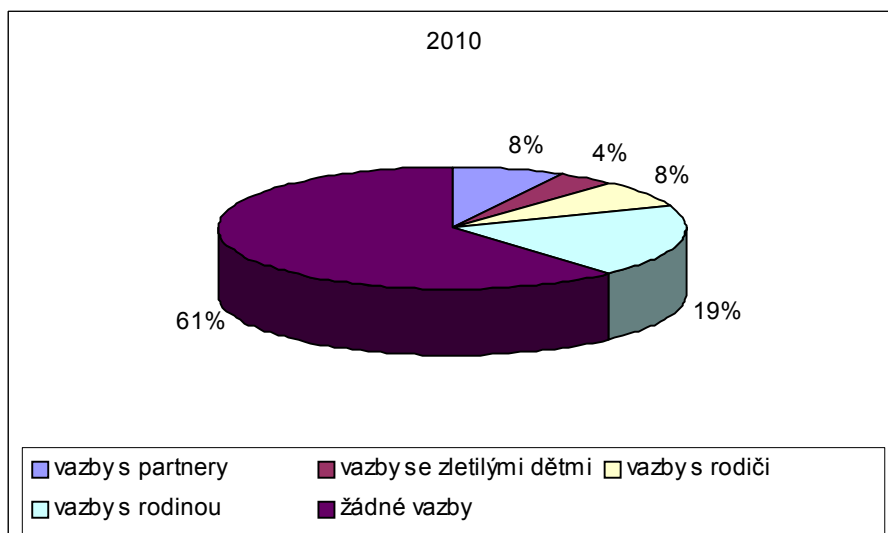
Sociální vazby -tabulka č. 5

rok	2008	2010
vazby s partnery	2	2
vazby se zletilými dětmi	2	1
vazby s rodiči	3	2
vazby s rodinou	5	5
žádné vazby	14	16

Sociální vazby rok 2008 - graf k tabulce č. 5

Sociální vazby rok 2010 - graf k tabulce č. 5

V případě údajů v tabulce č. 5 budu porovnávat trvalost sociálních vazeb respondentů v životní situaci po návratu z výkonu trestu v roce 2008 a v životní situaci v roce 2010 a ověřovat pravdivost hypotézy č. 5 – **U poloviny osob přetrvávají i po příchodu z výkonu trestu původní sociální vazby.**

V roce 2008 bylo 12 respondenty uvedeno, že udržují sociální vazby ve výkonu trestu i po příchodu z výkonu trestu odnětí svobody. Ve 3 případech se jednalo o rodiče respondentů, 2 respondenti měli dobrý vztah se svými zletilými dětmi, 2 respondenti udržovali kontakt s partnerkami a 5 respondentů s rodinou (družka a děti). V roce 2010 udržuje sociální vazby 10 respondentů, 16 respondentů neudržuje žádné kontakty s rodinou. S partnerkou žijí 2 respondenti, s partnerkou a dětmi žije 5 respondentů, u rodičů bydlí 2 respondenti a jeden bydlí u dospělé dcery. Z 26 respondentů je 17 svobodných, 9 rozvedených a žádný není ženatý. 18 respondentů má děti.

Vyhodnocení výsledků:

V roce 2008 udržovalo 47 % respondentů původní sociální vazby i po příchodu z výkonu trestu, 53 % neudržovalo žádné vazby. V roce 2010 byly zjištěny přetrvávající vazby u 39 % respondentů, 61 % neudržuje žádné sociální vazby. V tomto případě se pravdivost hypotézy – **u poloviny osob přetrvávají i po příchodu z výkonu trestu původní vazby** – nepotvrdila. Neboť v roce 2010 neudržuje sociální vazby většina respondentů.

7.6 Závěr empirického šetření

Cílem mé bakalářské práce bylo identifikovat bariéry, které mohou bránit úspěšnému začlenění osob, které se vrátily z výkonu trestu odnětí svobody do společnosti. Za tímto účelem jsem zkoumala životní situaci respondentů po návratu z výkonu trestu v roce 2008 a životní situaci v roce 2010. Tento časový odstup byl zvolen záměrně, aby respondenti měli šanci se v nové životní situaci zorientovat a podle svých schopností a možností začlenit. Při svém výzkumu jsem si stanovila 5 hypotéz, které se týkaly otázky bydlení, evidence na úřadu práce, finanční situace, zadluženosti a sociálních vazeb respondentů. Platnost hypotéz byla potvrzena ve 4 případech.

Výzkumem jsem se také snažila o zodpovězení hlavní výzkumné otázky - **Je ztráta bydlení a zaměstnání nejčastějšími bariérami sociální integrace osob navracejících se z výkonu trestu odnětí svobody ?**

Podle výsledků mého výzkumu je dle procentuálního vyjádření nejčastější bariérou při integraci respondentů do společnosti zadluženost respondentů(88%), dále trvalá evidence na úřadu práce(62%), neschopnost klientů udržet si sociální vazby(62%),závislost na sociálních dávkách (58%)respondentů a bydlení nemá(53%). Nejčtenějšími bariérami je dle výsledků výzkumu zadluženost respondentů,trvalá evidence na úřadu práce a ztráta sociálních vazeb.

Tyto bariéry jsem identifikovala také v teoretické části bakalářské práce, v praktické části jsem si chtěla ověřit četnost výskytu zkoumaných bariér u této vybrané skupiny respondentů.

Pokud však porovnáím vývoj situace ve všech zkoumaných oblastech v časovém odstupu od roku 2008 do roku 2010, dochází také ke zhoršení bytové situace u respondentů. Pracovní zařazení respondentů a možnost pracovních příležitostí vykazuje zlepšení. Dluhová situace se jeví jako nejzávažnějším a těžce řešitelným problémem respondentů. Respondenti většinou nestojí před jedním problémem, ale čelí hned celému komplexu problému. Pokud nefungují sociální vazby, nemají se v nepříznivé životní situaci na koho obrátit.

Osoby propuštěné z výkonu trestu jsou mými klienty. Pokud přicházejí z výkonu trestu odnětí svobody, musí čelit několika navzájem provázaným problémům a k dosažení úspěchu je potřeba eliminovat každý z nich. Velkým problémem v našem správním obvodu je absence vhodného bydlení pro osoby propuštěné z výkonu trestu. Pokud má klient po příchodu z výkonu trestu začít řešit své problémy, měl by mít v první řadě „střechu nad hlavou“, neboť bydlení patří mezi nejvýznamnější lidské potřeby. Z ulice je řešení těchto existenčních problémů nemožné.

Závěr

V bakalářské diplomové práci jsem se zabývala problematikou sociálního začleňování osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody. Tato skupina osob patří mezi rizikové jedince, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením.

V naší republice se teprve s problémy sociálního vyloučení seznamujeme, více zkušeností s touto problematikou mají země Západní Evropy, které je získávaly ve svém vývoji. Vstupem naší republiky do Evropské unie se tento problém pro nás stal aktuálním a musíme se touto problematikou zabývat.

Pracuji jako sociální kurátor na odboru sociálních věcí Městského úřadu v Novém Jičíně a osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody jsou mými klienty. Jedná se většinou o klienty nedobrovolné, kteří přijdou jen pro finanční výpomoc a dále spolupracovat nechtějí. U většiny z nich nemám zpětnou vazbu o jejich úspěšném či neúspěšném začlenění do společnosti. Položila jsem si otázku, zda můžu klientům nabídnout takovou pomoc, která by usnadnila jejich první kroky při sociálním začleňování do společnosti a podpořila v nich zájem o naši další spolupráci. Myslím si, že v našem správním obvodě je těmto klientům poskytována jen omezená možnost pomoci, hlavně v zajištění bydlení .

Cílem mé práce byla identifikace bariér sociální integrace osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody v našem správním obvodě. Ověřila jsem si celkem 5 hypotéz, které se týkaly problematiky zajištění bydlení, evidence respondentů na úřadu práce, závislosti respondentů na sociálních dávkách, jejich zadluženosti a udržení sociálních vazeb. Výzkumem jsem si potvrdila platnost 4 hypotéz. Byla zodpovězena i hlavní výzkumná otázka **Je ztráta bydlení a zaměstnání nejčastějšími bariérami sociální integrace osob navracejících se z výkonu trestu odnětí svobody?** Závěry mého výzkumu ukázaly, že nejčastějšími bariérami jsou pro respondenty jejich zadluženost, nezaměstnanost a chybějící rodinné zázemí.

Osoby propuštěné z výkonu trestu jsou ve většině případů ohrožené sociálním vyloučením, protože nestojí před řešením jednoho, ale více problémů najednou a tyto se navzájem ovlivňují. Někdy nelze určit, který z nich je stěžejní.

Jako sociálním kurátor bych měla být nejlépe seznámena se situací, ve které se tato skupina klientů nachází. Výběrem námětu své bakalářské práce jsem se chtěla této problematice více přiblížit, zmapovat situaci na místní úrovni a ujasnit si, jaká forma pomoci by byla pro mé klienty transparentní. Mám možnost podávat podněty a návrhy do komunitního plánování našeho města a podílet se na návrzích plánování sociálních služeb v oblasti sociální prevence pro osoby, které jsou ohroženy sociálním vyloučením.

Problematika sociálního začleňování osob propuštěných z výkonu trestu, s kterou jsem se blíže seznámila v rámci své bakalářské práce, mě inspirovala k tomu, abych pro tuto skupinu klientů prosazovala návrh na formu **bydlení se sociální asistencí**. Jednalo by se o pronájem bytů na dobu určitou pro klienty, kteří by souhlasili s pravidelným kontaktem se svým sociálním kurátorem. Tyto byty mohou být součástí plánované městské ubytovny, která má být zřízena v nevyužité budově na ulici Suvorovova v Novém Jičíně. Kontakt s klientem by mohl probíhat formou návštěv v bytě nebo v zaměstnání. Mezi kritéria by byla zahrnuta snaha klientů spolupracovat se svým kurátorem a podílet se na plnění individuálního plánu postupu, který povede k jejich úspěšné integraci do společnosti.

Seznam literatury :

Gojová, A.(ed.) Sborník studijních textů pro sociální kurátory. 1. vydání. Ostrava:Ostravská univerzita v Ostravě, 2009. 560s. ISBN 978-80-7368-627-7.

Sirovátka,T.(ed)Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin.1.vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 237 s. ISBN 80-210-3455-6.

Matoušek,O.Slovník sociální práce. 1.vydání. Praha: Portál, 2003.288 s. ISBN 80-7178-549-0.

Hradecký,V.Hradecká,I. Bezdomovectví-Extrémní vyloučení. Praha: Naděje,1996. ISBN 80-902292-0-4.

Netík, K.-Netíková,D.-Hájek,S. Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie. Skripta.1.1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1997. 140 s. ISBN 80-7179-177-6.

Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese.4. vydání. Praha: Portál, 2008. 872s. ISBN 978-80-7367-414-4.

Hanuš,B.Primární základy penologie. 1. vydání. Praha:VŠ J.A.Komenského Praha, 2005.95 s. ISBN 80-86723-14-3.

Rieger, Z. Návrat k rodině domů.1. vydání. Praha: Portál, 2009. 108 s. ISBN 978-80-7367-544-8.

Čírtková,L. Forenzní psychologie.2. upravené vydání. Plzeň:Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009.439 s. ISBN 978-80-7380-213-4.

Davidová,I.,Gojová,A.,Gojová,V.,Melšová,T.,Tkadlečková,T.,Antoni,P.,Giampaoli,K., Kvasnička,R.,Pěnkava,P.,Polák,A.,Sejbal,J. Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence.1. vyd.Ostrava:Ostravská univerzita v Ostravě, 2010 .150 s. ISBN 978-80-7368-628-4.

Matoušek,O. a kol. Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení.1. vydání. Praha :Portál, 2007. 184 s. ISBN 978-80-7367-310-9.

Punch,F.K.Úspěšný návrh výzkumu. 1.vydání.Praha:Portál, 2008. 232 s. ISBN 978-80-7367-468-7.

Legislativa :

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

Internetové odkazy :

www.trestni.juristic.cz

www.epolis.cz

www.mvcr.cz

www.mpsv.cz

